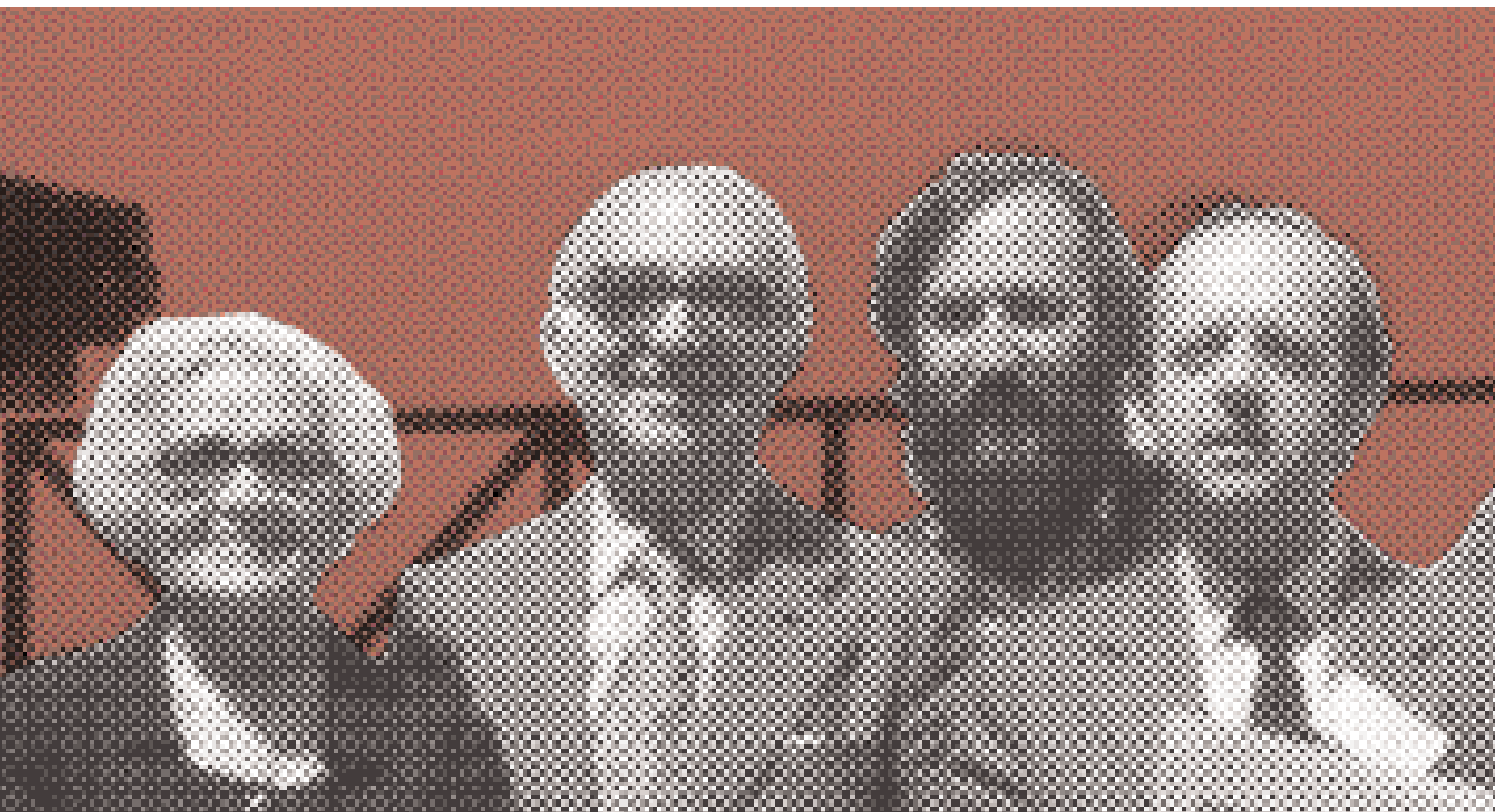

L'ideal idiomàtic de Sanchis Guarner

Antoni Ferrando Francés [AVL / Universitat de València / IIFV]

Objectius

Al llarg de mig segle —concretament des que inicia les seues col·laboracions en la revista *Acció Valenciana* (maig de 1930) fins a la vespra de la seua mort (16-XII-1981)—, Manuel Sanchis Guarner ens ha deixat una copiosa producció escrita sobre “la llengua dels valencians”, que, malgrat els profunds canvis polítics i socials de l’època, permet rastrejar una concepció bàsicament inalterada del seu ideal idiomàtic. Format en els postulats de l’idealisme vossleria, el nostre filòleg sempre sostingué que la llengua no és solament un instrument de comunicació entre els seus usuaris, sinó també l’expressió espiritual per antonomàsia de la seua cultura. Atés que considerava la llengua com un fet social, no es pot deslligar la formulació del seu ideal idiomàtic de la seua visió de la societat valenciana.

Deixant a part la *Gramàtica Valenciana* (1950), no són molts nombrosos els textos en què Sanchis Guarner explicà la seua posició sobre el model, o models, de llengua que preconitzava com a més idonis per a les manifestacions orals i escrites del valencià, però són suficients i, sobretot, prou intermitents en el temps per poder-ne presentar un panorama relativament complet. Per claredat expositiva, adoptaré, a l’hora de presentar-lo, un criteri cronològic i miraré de cenyir-me al

vessant més estrictament lingüístic de la qüestió, atés que Joan Garí (1992) i jo mateix (1984, 1993), entre altres, ja hem comentat no pocs aspectes de la ideologia lingüística del filòleg valencià. Tanmateix, per a comprendre les seues opcions, caldrà que contextualitzem, ni que siga mínimament, els paràmetres ideològics a partir dels quals les formulà.

Les bases ideològiques de la concepció lingüística sanchisguarneriana

En efecte, s'ha remarcat suficientment que la ideologia lingüística de Sanchis es conformà a partir de la seua assimilació dels postulats de l'escola filològica espanyola i de la considerable influència que va exercir durant els seus anys de joventut José Ortega y Gasset. Per a Sanchis, és missió d'una "minoria" ben formada i "disciplinada" de filòlegs, de la qual se sentia part integrant, orientar les "masses" valencianes desinformades quant als orígens, naturalesa filològica, gramàtica i història de la llengua pròpia i, doncs, induir-les al redescobriment i estima d'aquesta, que és un dels trets més singulars de la seua personalitat col·lectiva.

A la darrerria dels anys vint, sota la dictadura de Miguel Primo de Rivera, no era gens fàcil fins i tot per als universitaris poder redescobrir una llengua silenciada a les aules i menystinguda al carrer. En aquell context desnacionalitzat, Sanchis, orfe de pares i d'extracció social burgesa, va tindre la sort de ser educat per un bon coneixedor de la cultura valenciana, el seu oncle, el canonge Josep Sanchis Sivera, circumstància que li va permetre de familiaritzar-se des de ben jove amb la llengua, la història, la literatura i la cultura popular del País Valencià. Més encara, les expectatives de canvi generades per la crisi de la dictadura de Primo de Rivera i la proclamació de la II República van afavorir la seua visió optimista del món i la seua confiança en les capacitats transformadores d'una democràcia ben orientada. Tot plegat va conformar en ell una ideologia i un tarannà obert i dialogant, ben en consonància amb el reformisme burgès de la II República, però sempre compromés amb els valors del valencianisme progressista, que l'acompanyaran tota la vida.

En canvi, crec que no s'han remarcat prou les pautes que van guiar la seua militància cultural i política d'aquells anys. Si analitzem, de la mà de Santi Cortés (2002), la seua biografia universitària, ens adonarem que el seu primer compromís cívic, quan només tenia 18 anys d'edat, es va canalitzar a través d'una associació valencianista, Acció Cultural Valenciana, creada el 8 de març de 1930, i de la seua revista *Acció Valenciana* (15-IV-1930 a 15-IV-1931). L'associació preconitzava obertament la unitat cultural de totes les terres de llengua catalana i, de fet, es va vincular enjorn amb l'associació principatina Palestra i amb l'Associació per la Cultura de Mallorca. D'altra banda, en la revista col·laboraven universitaris de diverses tendències ideològiques, des de progressistes com Emili Gómez Nadal i el mateix Sanchis Guarner a conservadors com Francesc Carreres i de Calatayud, Felip Mateu i Llopis i Joan Beneyto. No és difícil advertir-hi una ideologia marcadament nacionalista i orientada a la col·laboració amb les terres germanes de llengua. El jove Sanchis devia veure aquesta col·laboració amb tota naturalitat, entre altres raons perquè el seu oncle, membre corresponent de l'Institut d'Estudis Catalans, l'hi solia dur en les seues visites a la ciutat comtal i hi podia constatar de primera mà els vincles lingüístics i culturals.

Proclamada la II República el 14 d'abril de 1931, Sanchis s'integra en el Centre d'Actuació Valencianista (CAV), plataforma cultural creada el mateix 1931 amb el propòsit de superar l'atomització del valencianisme, que va ser dirigida inicialment (1931-1934) pel conservador Joaquim Reig, president d'Unió Valencianista. La millor expressió cultural del CAV fou la revista *El Camí* (1932-1934), en la qual també col·labora Sanchis, a pesar de les prolongades absències que comportaven els seus estudis

a Madrid. Sanchis hi coincideix amb vells amics d'*Acció Valenciana*, com Gómez Nadal, Beneyto, Mateu i Llopis i Carles Salvador, i amb les més notables figures del valencianisme cultural de tot signe ideològic, com són, a més dels esmentats, Francesc Bosch i Morata, Enric Navarro i Borràs, Nicolau Primitiu Gómez Serrano, Eduard Martínez Ferrando, Francesc Almela i Vives, Maximilià Thous, Gaetà Huguet Segarra i el ja inseparable company de militància cultural Adolf Pizcueta. De fet, si entre els noms que acabe de citar n'hi ha un que, abans i després de la guerra civil, mai va deixar d'estar unit a Sanchis Guarner quant a convergència d'iniciatives en favor del valencià, aquest va ser Adolf Pizcueta. I és Pizcueta qui, amb una admirable discreció, va planificar la signatura de les Normes de Castelló en desembre de 1932, entre els firmants de les quals figurava un Sanchis Guarner de només 21 anys d'edat. El CAV impulsà la publicació d'una col·lecció d'opuscles, els "Quaderns d'Orientació Valencianista", destinada a informar i formar els valencians sobre la seua realitat històrica i els seus problemes coetanis. És dins d'aquesta col·lecció, concretament al núm. IV, que Sanchis va publicar, amb un decidit propòsit divulgatiu i considerables dosis de didacticisme, la primera edició de *La llengua dels valencians* (1933).

La radicalització de la vida política espanyola, a partir dels fets violents d'octubre de 1934, va comportar que el CAV s'inclinés decididament cap a l'esquerra i que, el 1935, sota la presidència de Francesc Bosch Morata, es fusionés amb l'Agrupació Valencianista Republicana (AVR) per a crear un partit polític: el Partit Valencianista d'Esquerra (PVE). Sanchis Guarner compartí militància en l'AVR amb els seus amics Adolf Pizcueta, Emili Gómez Nadal i Enric Navarro Borràs, entre altres. I pogué constatar com alguns companys de militància cultural o política, com Antoni Igual i Julià San Valero, futurs ideòlegs dels secessionisme lingüístic, se'n separaven per formar Nova Germania, un nou grup polític situat a l'esquerra del PVE, al qual acusaven de connivència amb la dreta.

Avortat *El Camí* pels esmentats fets d'octubre, la major part dels integrants del CAV van constituir el Consell de Cultura i Relacions Valencianes "Proa" per a la difusió dels més diversos aspectes de la cultura valenciana. L'òrgan d'expressió del nou organisme fou el butlletí *Timó* (1935-1936), en el qual no falta tampoc la col·laboració de Sanchis. Encara que d'orientació eclèctica, ja que al costat de progressistes com Pizcueta i Gómez Nadal trobem moderats com don Nicolau, que en fou president, o com Robert Moròder, les circumstàncies polítiques del moment accentuaren les connivències de Proa amb el Partit Valencianista d'Esquerra, en el qual Sanchis també comparteix militància amb Pizcueta, Bosch Morata i Thous, entre altres.

L'alçament militar del 18 de juliol de 1936 va dur Sanchis Guarner a incorporar-se a l'exèrcit de la República i, per tant, al front de guerra. Quan, el 7 de febrer de 1937, Francesc Bosch Morata, conseller de Cultura del Consell Provincial de València, crea l'Institut d'Estudis Valencians, hi preveu una Secció Filològica, que "s'ocuparà de l'estudi i conreu de la llengua valenciana en tots els aspectes, en les varietats comarcals i unitat literària" i revisarà totes les seues publicacions "a fi d'obtenir la màxima uniformitat gramatical". Doncs bé, a pesar del seu allunyament físic, Sanchis Guarner és nomenat un dels cinc membres de la Secció (Ferrando 2006: 233-236). És fins i tot probable que Bosch Morata el consultés a l'hora de redactar les funcions de la Secció: sintagmes com "varietats comarcals", "unitat literària" i "uniformitat gramatical" semblen apuntar si més no la intervenció de Sanchis.

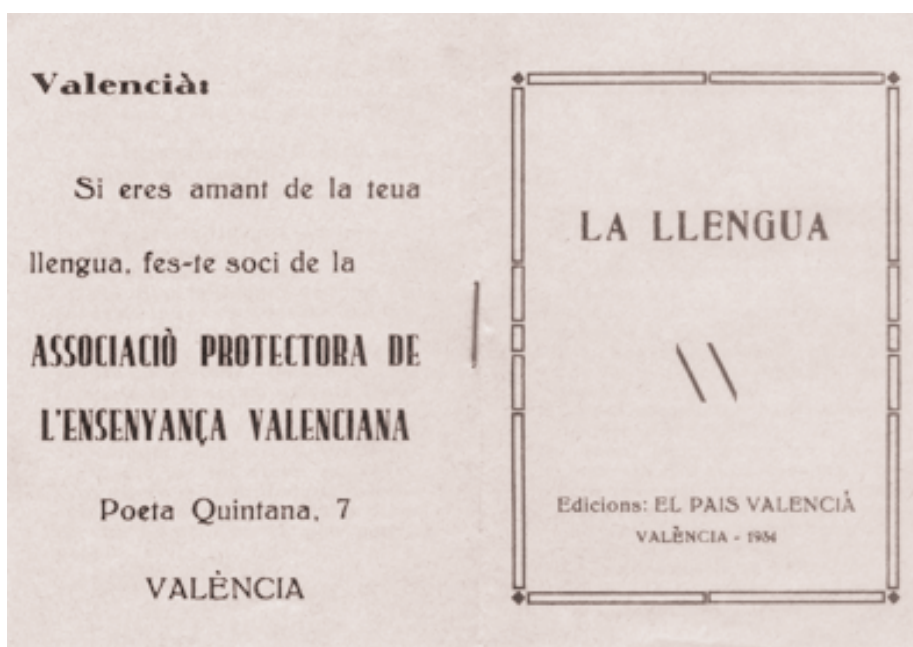
Encara que vinculat a associacions culturals de caràcter netament valencianista, sempre fidels a les Normes de Castelló, Sanchis tenia una informació privilegiada sobre el Centro de Cultura Valenciana i Lo Rat Penat, institucions signatàries de les Normes de Castelló, però castellanitzants i amb un cert nombre de membres refractaris a acceptar-les. El seu oncle, Sanchis Sivera, fou director

degà del Centro de Cultura Valenciana entre 1927 i 1936, i un dels membres més actius de Proa, don Nicolau Primitiu, va ser president de Lo Rat Penat entre 1933 i 1935. Precisament és amb don Nicolau, junt amb Josep Giner, que Sanchis va elaborar la *Llista de noms de municipis de llengua valenciana*, que *Timó* publicà el 1936. L'estreta amistat de Sanchis Sivera amb Teodor Llorente i Falcó, director de *Las Provincias*, degué reforçar sens dubte l'aposta valencianista de don Teodor, que el 1930 publicava *En defensa de la personalidad valenciana* i llançava la idea de creació d'una Acadèmia de la Llengua Catalana amb una representació proporcional de tots els territoris històrics de la llengua. *Acció Valenciana* se'n féu ressò i foren Sanchis Guarner i Francesc Carreres els encarregats d'entrevistar importants personalitats al voltant de la qüestió (maig-agost de 1930), entre els quals hi havia noms ideològicament tan diversos com Lluís Revest, Pompeu Fabra i Lluís Fullana. El menoret valencià, a pesar d'haver signat les Normes de Castelló, tornà a editar el 1933 la seua *Ortografia valenciana* de 1932, de caràcter antifabrista, una normativa que ell no va seguir mai en la seua obra erudita, sempre en castellà. Entre els antifabristes destacava Josep Maria Bayarri. No és probable que la prudència amb què Sanchis aborda certes qüestions a *La llengua dels valencians* tinga res a veure amb la publicació, el mateix 1933, d'*El perill català*, de Bayarri, però de segur que hi té a veure amb la constatació de les resistències ambientals davant tot allò que pogués ser interpretat com a ingerència de Catalunya en els afers valencians.

Tota aquesta xarxa de relacions i de contactes permeteren a Sanchis Guarner d'adquirir consciència de la necessitat de comptar amb tots els elements humans possibles favorables a la causa valencianista, de saber destriar entre els valencianistes constructius —ell en solia dir “patriotes”— (fidels al pacte cívic de Castelló, fins i tot si s'oposaven al nom de català, com don Nicolau) i els pseudovalencianistes (com Fullana) i desficiats de torn (com l'autor d'*El perill català*), i de poder avaluar serenament l'abast de les reticències o de l'oposició d'importants sectors socials valencians a denominar català la llengua pròpia del valencians o a establir o intensificar les relacions de col·laboració entre València, Catalunya i les Balears.

Aquest breu repàs de la trajectòria cívica i política i de l'ideari de Sanchis durant els anys de la II República permet col·legir que el nostre filòleg s'alineà amb els corrents majoritaris del valencianisme polític i cultural, ubicats en el republicanisme progressista burgès, que reivindicaren un acord autònom per a la normativa lingüística —les Normes de Castelló— i un estatut d'autonomia per al País Valencià —que l'esclat de la guerra civil va avortar—, al si d'un estat espanyol d'orientació federalitzant i amb llaços de germanor lingüística i cultural amb Catalunya i les Balears.

Conciliador en les formes i ferm en les conviccions, Sanchis Guarner sempre posà de manifest un tarannà humanista i un valencianisme integrador. Ja en va donar nombrosos mostres en aquells anys de joventut, de pregons canvis socials i polítics. Així, aprofità les pàgines del número 24 d'*El Camí* (“Lletra oberta per al *Solitario en todas partes*”, 13-VIII-1932) per a respondre amb claredat al “*Solitario*” (Francesc Martínez i Martínez), el qual, a propòsit d'una conferència de Sanchis, l'havia acusat de servir els interessos dels catalans i no dels valencians, però la seua “Contestació” (*El Camí*, 26, 27-VIII-1932) a la rèplica de l'escriptor alteà fou tan respectuosa i acabà tan constructivament (“Donat l'estat actual del nostre moviment nacionalista, cal que els valencianistes afirmem les nostres coincidències i no remarquem les nostres discrepàncies, perquè açò seria desorientar al gros públic que ja comença a seguir-nos”), que, des d'aleshores, el mateix Martínez procurà l'amistat de Sanchis. De fet, quatre mesos després, don Francesc avalava amb la seua firma les Normes de Castelló. Una prova de l'amistat corresposta de Sanchis és que li

Fullet publicat per Edicions El País Valencià (1934).

editarà i li prologarà cordialment *Coses típiques de la meua comarca* (València, L'Estel, 1970). En canvi, Sanchis creié més oportú per a la cohesió del valencianisme guardar silenci davant l'objecció de Carles Salvador al fet que, a *La llengua dels valencians* (1933), no havia donat el nom de català al valencià.

Durant el franquisme, la prohibició de partits i d'associacions culturals altres que els afins al règim afavorí la solidaritat dels reductes valencianistes, però no impedí que sorgissen diferències al seu si. Fidel a les seues conviccions, Sanchis mirà sempre d'aglutinar i, en cas de discrepàncies, de subratllar els elements positius de cada part. Així, en carta a Fuster, de 14 d'abril de 1951, parlava del baralladís Miquel Adlert en aquests termes (ed. Ferrando 2000:112): "Sé que ha de resultar massa penós haver-se de subjectar sempre a la intransigència i agressivitat d'En Miquel, encara que molt sovint tinga raó. Però també la perspectiva que em dóna la distància em permet de veure les altres coses seues tan positives i tan poc abundants en altres sectors del valencianisme: patriotisme integral, capacitat organitzadora, desinterés, gust modern, eficàcia administrativa, etc.". Davant la polèmica mediàtica que suscità la publicació d'*El País Valencià* (1962), de Joan Fuster, en la qual prengueren part, entre altres, Francesc Almela, José Ombuena i un grup de "católicos y valencianos" encapçalat per Xavier Casp i Miquel Adlert, Sanchis no volgué intervenir públicament, perquè intuïa que, si ho feia, aprofundiria les ferides que solen deixar aquesta mena de polèmiques, però no s'estigué de denunciar ("La veu de la terra se sent en la festa", *Valencia-fruits*, 12-IV-1963) la "incivil campanya difamatòria de la premsa local contra *El País Valencià*, de Joan Fuster, un llibre dedicat a combatre els tòpics i les exaltacions de les banalitats accesoris". El mateix Fuster reconeixrà (1985) que "el temperament i la vocació el duïen al treball afable, a l'actitud conciliadora, a una docta serenitat, i mai no hi va renunciar".

I, efectivament, durant la Transició a la democràcia, Sanchis va continuar donant proves d'equanimitat, de respecte al contraopinant, de diàleg amb els actors de la Transició, de tolerància amb els adversaris, tant dels qui el consideraven traïdor per catalanista com dels qui el consideraven, per

massa valencianista, una rèmor per al projecte d'uns Països Catalans lliures i socialistes. I mai va abdicar de les seues conviccions, plenament convençut de les paraules de l'apòstol: “La veritat us farà lliures”, tal com van fer, amb la notòria excepció d'Emili Gómez Nadal, la major part dels membres d'Acció Cultural Valenciana. Damunt de l'escriptori, els qui ens hi vam acostar el dia de la seua mort, vam poder llegir el manuscrit inacabat d'un manifest que, ben significativament, titulà “Per la concòrdia dels valencians”.

Els posicionament i el tarannà de Sanchis Guarnier necessàriament havien de condicionar la seua praxi lingüística i el seu ideal idiomàtic. No és sobrer insistir que, malgrat la diferència de situacions històriques entre el 1930 i el 1981, l'ideal idiomàtic de Sanchis es basà sempre en unes mateixes premisses: la compatibilitat entre un valencià culte i socialment acceptable, que ell se sentia en condicions de definir d'acord amb altres filòlegs valencians competents, i la seua integració, que no supeditació, en la llengua literària compartida pel País Valencià, Catalunya i les Illes Balears. Són les diferències de context les que, en tot cas, matisen cronològicament el seu pensament i poden justificar-ne una anàlisi per períodes, que tot seguit proposem. En concret, quatre períodes, de diversa durada: *a)* el dels anys trenta, que coincideix aproximadament amb l'etapa republicana; *b)* el dels anys quaranta, o de postguerra; *c)* el dels anys cinquanta, seixanta i setanta, o de consolidació del franquisme; i *d)* el llinar dels vuitanta, o de transició a la democràcia.

Praxi lingüística i ideal idiomàtic

a) Als anys trenta

A l'inici dels trenta, la revista *Taula de Lletres Valencianes* (1927-1930), inspirada en el fabrisme gramatical, donava la pauta lingüística per als sectors més dinàmics del valencianisme literari. El fullanisme havia perdut crèdit en els seus dos principals reductes, el Centre de Cultura Valenciana, dirigit per Sanchis Sivera (1927-1936), i Lo Rat Penat, que el 1930 convidava com a mantenidor dels seus Jocs Florals l'escriptor principatí Jaume Bofill i Mates, que hi vingué acompanyat per Pompeu Fabra. Certament, entre els sectors cultes, hi havia diversos graus d'acceptació del fabrisme —i *Taula* no n'era cap excepció—, mentre que, entre els sectors populars, predominava el desgavell ortogràfic i les interferències sintàctiques i lèxiques del castellà. Tant era així que Pizcueta, des de *Taula* (núm. 34, juliol 1930, pp. 3-4), féu una crida “Als escriptors valencians i a les publicacions valencianes” perquè es comprometessen a adoptar, per la via de l'acord, unes convencions ortogràfiques unitàries. No s'arribà a explicitar, encara, cap acord, però la praxi lingüística de les principals publicacions dels anys trenta s'identificà, en la immensa majoria de les convencions, amb el fabrisme ortogràfic i només variava quant al nombre i mena de particularismes morfosintàctics i lèxics a preservar.

Atesa aquesta manca d'acord explícit sobre la normativa gramatical i ortogràfica, les revistes valencianes de l'època solien respectar les opcions dels seus col·laboradors, que no sempre es caracteritzaven per la coherència de criteris; ben sovint, alternaven en diferents proporcions les solucions de més tradició popular i les de més tradició culta. Heus-ne ací un llista dels principals elements diferencials (exposats en primer lloc) respecte dels usos del català literari del Principat (exposats en segon lloc), l'exemplificació dels quals ens servirà d'ara en avant per a donar compte de les diferents opcions lingüístiques que adoptarà Sanchis:

- accentuació aguda sobre la *e* tònica (a excepció de *què*, *perquè* i *València*), en lloc de l'accentuació greu del català literari: *café* / *cafè*;
- preferència per la grafia *-s-* en cultismes en lloc de *-tz-*: *organisar* / *organitzar*;

Fullet publicat a propòsit de la polèmica lingüística de 1975.

Sanchis al seu despatx (1979).

- palatalització gràfica del grup consonàntic -sc- en les diferents formes verbals en lloc de no palatalització: *naix-cut* / *nascut* (segona conjugació) *partixc* / *partisc* (tercera conjugació);
- aplec -tl- en lloc de -tll-: *vetla* / *vetlla*;
- preferència de la moció de gènere en noms en -ista en lloc de la invariabilitat: *artiste* / *artista*;
- preferència pel sufix -ea en lloc de pel sufix -esa: *bellea* / *bellesa*;
- plurals en -ns en lloc de reducció a -s: *hòmens* / *homes*;
- numerals *dos*, *huít*, *dèsset*, *díhuít*, *dènou* en lloc de *dos/dues*, *vuit*, *disset*, *divuit*, *dinou*;
- preferència per les formes simples dels demostratius, amb manteniment de la triple gradació locativa, en lloc dels demostratius reforçats, amb doble gradació locativa: *est* o *este* / *aquest*;
- possessius femenins vocalitzats en lloc de les formes consonantitzades: *meua* / *meva*;
- preferència per les formes col·loquials *atre*, *nosatres*, *vosatres* en lloc de les literàries *altre*, *nosaltres*, *vosaltres*;
- primera persona del singular del present d'indicatiu amb desinència -e o sense en lloc d'amb desinència -o: *cante* / *canto*;
- formes verbals sense *i* antihlàtica (que en la major part del valencià col·loquial es pronuncien amb una velar o palatal antihlàtica) en lloc de formes amb aquesta *i* antihlàtica: *creem* (*creguem*) / *creiem*, *veem* (*vegem*) / *veiem*;
- subjuntius amb *e* o *a* en les desinències en lloc de subjuntius amb *i*: *vinga* / *vingui*; *tinguesses* / *tinguessis*;
- preferència pels presents de subjuntiu en -am, -au en lloc d'en -em, -eu: *tingam* / *tinguem*;
- preferència pels imperfets de subjuntiu en -ara, -era, -ira en lloc d'en -és, -és, -ís: *anara*, *temera*, *partira* / *anés*, *temés*, *partís*;
- preferència per les formes amb *ix* dels verbs incoatius en lloc d'amb *eix*: *partix* / *parteix*;
- participis en -it en lloc d'en -ert: *omplit* / *omplert*;
- preferència pels presents d'indicatiu i de subjuntiu amb formes verbals velaritzades en lloc de sense velarització: *acullc* / *acull*;
- tolerància en certs casos de l'anomenat *lo* neutre en lloc d'*el* neutre o d'altres recursos: *lo que dius* / *el que dius*;
- orde complement indirecte + complement directe en la combinació binària de pronoms febles de tercera persona en lloc de l'orde invers: *li la* / *la hi*;
- preferència de la conjunció *per a que* final en lloc de *perquè*;
- preferència per les variants lèxiques col·loquials en lloc de les variants més generals de la llengua o de connotacions més literàries: *vore* / *veure*; *servici* / *servei*; *juí* / *judici*, *hui* / *avui*, *mantindre* / *mantenir*.

La revista *Acció Valenciana* adoptà un model de llengua fidel a la millor tradició literària valenciana i molt convergent amb la llengua literària del Principat. Sanchis, en les seues col·laboracions, generalment s'hi ajustà, no sense alguna vacil·lació, com era llavors habitual (concretament, adopta *organitzar*, *artista*, *bellesa*, *aquest*, *altre*, *creiem*, *veure*, al costat d'*organisar*, *café*, *naixcut*, *partixc*, *vetla*, *artiste*, *hòmens*, *meua*, *cante*, *creguem*, *vinga*, *tingam*, *anara*, *partix*, *omplit*, *li la*, *per a que*, *vore*).

Per a Sanchis (1963:74-76), les Normes de Castelló de 1932 foren “una adaptació, amb lleus retocs, de les de l'Institut d'Estudis Catalans”, realitzades sota una “eufòric esperit de concòrdia”, on “les concessions fetes als regionalismes valencians no significaven cap pertorbació [per a la unitat lingüística] i es referien principalment a la flexió verbal [...], ja que] eren admeses les formes *este* i *est*, *eixe*, *atre* en els determinatius, *nosatres* i *vosatres* en els pronoms, les combinacions de datiu i acusatiu *li'l*, *li-la*, *li'ls*, *li-les*, etc.”. De fet, les Normes de Castelló foren una “solució transitòria” acordada entre “gramàtics i literats valencians” davant l'absència d'una gramàtica valenciana solvent i definitiva, que “trigarà uns anys a elaborar-se” (Sanchis 1933:79).

A partir de la signatura d'aquestes Normes, la majoria de les revistes (*El Camí*, *Timó*, *Acció*, etc.) s'hi ajustaren disciplinadament no sols quant a les convencions ortogràfiques sinó també quant a la morfologia de l'Exposició de les Normes, tendint, en cas d'opcionalitat o silenci, a les formes més literàries o convergents amb la llengua literària de Catalunya, com ara *amb*, que Sanchis no deixà mai d'usar, o *artista*, *bellesa*, *naixement* enfront d'*artiste*, *bellea*, *naiximent*, no inusuals. Només *La República de les Lletres* (1934-1936), de caràcter més estrictament literari i amb una decidida voluntat d'incidir al Principat, tendí a utilitzar la morfologia verbal dels grans escriptors clàssics, d'acord amb el conegut consell de Pompeu Fabra als escriptors valencians i balears (1918):

“Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguésiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i d'enriquir-lo, procurant acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals”.

No sabem quina posició lingüística hauria adoptat Sanchis Guarner si hagués col·laborat en aquesta revista. En tot cas, el fet evident és que en els seus articles a *El Camí* i a *Timó* seguí les pautes lingüístiques estrictes de les Normes de Castelló adoptades per les redaccions respectives, fins i tot en aspectes puntuals (*organisar*, *atre*), que molts escriptors i els gramàtics, com Carles Salvador i Josep Giner, consideraven que s'havien d'abandonar en favor de les alternatives més literàries. Sanchis les acceptà llavors en nom de la disciplina i del consens. Bona prova d'això és que també les seguí, amb alguna vacil·lació però, a *La llengua dels valencians* (1933), una obra redactada d'acord amb l'ideari del CAV. Val a dir que les pautes lingüístiques afectaven uns usos ben determinats (els exemplificats per *organisar*, *atre*, *naixcut*, *patixc*, *est* o *este*, *anara*, *partix*, *omplit*, *lo que dius*, *vore*). Per la resta, la llengua de l'opuscle fa poques “concessions” al “gros públic” —per dir-ho amb les seues pròpies paraules—, ja que, al costat de formes i usos habituals del valencià col·loquial (*café*, *hòmens*, *meua*, *cante*, *vinga*, *li la*), recorre a variants de més tradició literària (*artista*, *bellesa*) i fins i tot, en l'aspecte lèxic, a variants inusuals o estranyes al valencià general (*dintre*, *àdhuc*, *caire*, *sota*, *ambdós*, *ço que*, *llur*, *manta*, *faisó*, *de debò*, *hom*, *car*, *gairebé*, *ultra*, *ésser*, *sortir*, *romandre*, *trigar*, etc.), criteri que prou que posa de manifest l'abast simbòlic de les “concessions” lingüístiques de les Normes de Castelló.

Un dels aspectes més interessants de *La llengua dels valencians* és que en l'última pàgina de l'opuscle figuren nítidament exposats els tres principis rectors de la ideologia lingüística del nostre filòleg:

- a) l'estudi i la fixació gramatical de la llengua és una tasca que competeix als filòlegs;
- b) la disciplina és requisit imprescindible per a la cohesió d'una comunitat lingüística;
- c) l'autoritat gramatical deriva del consens científic entre els filòlegs.

Heus ací com els exposa Sanchis (1933:80):

“No oblideu la imprescindible necessitat d'una voluntària *disciplina*, d'eixa sotmissió cultural que fa respectar als intel·lectuals que dediquen llur activitat al conreu d'una ciència; cal que bandegeu eixa lamentable indisciplina, pròpia dels nacionalismes febles, que fan als il·letrats demanar explicacions de tot, desautoritzar doctrines que ells ni tan sols coneixen; el cultivador d'una ciència mereix sempre les màximes atencions, i les conseqüències que ell haja deduït dels seus estudis, devem d'acatar-les mentre no estiguen en disparitat amb les d'atres savis; aleshores ells, amb llurs pol·lèmiques doctrinals, s'encarregaran de cercar la solució científica del problema. El deure dels profans és vore, oïr, callar i obedir.”

b) Als anys quaranta

Si el triomf de l'alçament nacional aconseguí paralitzar les activitats valencianistes, per a Sanchis aquesta paràlisi es veurà agreujada per la incomunicació que va comportar els quatre anys d'empresonament (1939-1942). És en aquest context que, gràcies als materials que la seua esposa i alguns amics li portaven a la presó, enllestí la *Gramàtica Valenciana*, un projecte que, ja a *La llengua dels valencians* (1933:79), havia deixat caure que faria, atesa la insuficiència dels “estudis precedents” sobre “la lingüística valenciana”.

Alliberat de la presó, accepta l'oferta de Francesc de B. Moll de traslladar-se a Mallorca per a col·laborar en l'esllestiment del *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Però, a pesar de la manca de contactes directes prolongats amb València al llarg de setze anys (1943-1959), Sanchis segueix molt de prop els avatars del seu petit món cultural, gràcies sobretot als intercanvis epistolars amb els valencianistes residents a la capital, que malden per preservar el conreu de la llengua. Entre els seus corresponents, ocupen un lloc predominant als anys quaranta Xavier Casp i Miquel Adlert, que, el 1945, reïxen a crear l'Editorial Torre. Casp hi publica els seus primers poemaris, amb una llengua literària prou més unitària (*organitzar, aquest, altre, però naixcut, patix*) que la d'*Acció*, la revista valencianista catòlica de la II República en què ja col·laboraven els dos inseparables amics. El 1948, Casp i Adlert aconsegueixen editar clandestinament tres números de la revista *Esclat*. Entre els seus col·laboradors figura Sanchis, que, a “Els escriptors i la gramàtica” (*Esclat*, 1: 8), exposa dos conceptes bàsics del seu ideari idiomàtic, extrets de la seua encara inèdita *Gramàtica Valenciana*:

- 1) la determinació dels usos lingüístics “idiomàticament correctes” ha de comportar la seua acceptabilitat social, ja que, “si el públic rebutja les proposicions d'un gramàtic, aquest ha fracassat, perquè la seua doctrina era dolenta, per tal com havia oblidat que la llengua és un fet social, manifestació d'una psicologia col·lectiva, producte d'una cultura nacional. I és que l'arbitri del gramàtic deu orientar el gust lingüístic dels parlants, però mai no podrà contrariar-lo”. En tot cas, “el gramàtic ha d'estudiar la realitat viva del parlar a les diferents comarques i estaments socials, i la tradició dins la literatura vernacla, per poder determinar quins usos lingüístics són idiomàticament correctes”;
- 2) cal una “acció combinada dels literats i dels gramàtics”, perquè “gràcies a l'esforç conjunt de gramàtics i escriptors, es fixa la llengua literària, que és sempre una reacció contra el parlar comú, el qual manifesta una tendència a l'empobriment, a la grolleria i a la contaminació”.

Casp i Adlert trobem en Sanchis el mestre que ha d'orientar lingüísticament el model literari de Torre. I Sanchis veu en Torre l'oportunitat d'aplicar un model de llengua literària ajustada a les seues conviccions. Si exceptuem el cas aïllat de Josep Bayarri, que el 1947 torna a reivindicar la seua peculiar ortografia fonètica per al valencià, tots els qui llavors conreen literàriament el valencià han adoptat el fabrisme gramatical, sens dubte com a reacció contra la repressió oficial de les manifestacions escrites del valencià culte. Ara bé, la unanimitat de criteri ortogràfic no era incompatible amb diferents graus de convergència morfològica amb la llengua literària del Principat, tal com ocorria abans de la guerra. Amb una novetat, però: Joan Fuster opta a *Sobre Narcís* (1948) per la convergència total amb la llengua de Catalunya. Davant la disparitat de criteris lingüístics, Casp i Adlert acorden unes normes d'estil de Torre (1949), que són les que Sanchis recomana com a idònies per a la llengua literària en la seua *Gramàtica Valenciana* (1950). Casp a *On vaig, Senyor?* (1949) i Fuster *Ales o mans* (1949) s'hi ajusten (*organitzar, nascut, vetla, artista, bellesa, aquest, meua, altre, cante, creiem, vinga, tinguem, anàs, parteix, el que dius, li la, perquè, veure*) i miren d'aplicar aquests criteris a les successives publicacions de Torre. En el cas de la prosa, cal dir que fou Miquel Adlert qui, a *El salze a la sendera* (1953) i a *I la pau* (1953), en va donar el millor exemple de coherència i rigor. En aquesta decidida voluntat de literaturització i alhora de convergència amb la llengua literària del Principat, Casp fins i tot assajà de substituir *anàs* per *anés*.

Com ja he avançat, Sanchis Guarner redactà el gros de la seua *Gramàtica Valenciana* mentre estigué pres a Montolivet, amb criteris lingüístics i amb dades i apunts elaborats abans de la contesa bèl·lica. Si comparem els criteris lingüístics de la *Gramàtica* i els dels seu article "Folklore geogràfic de la comarca d'Alcoi" (*organitzar, naixcut, partixc, hòmens, est, creem*), publicat a la *Miscel·lània Fabra* (Buenos Aires, 1943), però enviat en plena guerra civil, ens adonarem que, en la pràctica, només se'n separa per l'ús del dígraf *-tz-*. Quan apareix aquesta *Gramàtica Valenciana*, set anys després d'haver-la enllestida (1943), la praxi literària de Torre era lingüísticament prou més convergent amb la llengua literària del Principat que no la que presenta Sanchis com a llengua de redacció del text. En els seus comentaris al marge de la ressenya manuscrita de Josep Giner (ed. Ferrando 1993: XLVII-LIX), Sanchis reconeix com a un desfasament l'opció per *atre* i, òbviament, de *nosatres, vosatres*: "Crec que Giner té raó; fou una concessió excessiva que vaig fer al gran públic" (p. LVIII). Ell mateix ja no utilitzava aquestes variants en les seues cartes dels anys quaranta, si bé presenta vacil·lacions i fins i tot contradiccions en altres casos. Així, en el text mecanografiat de les conferències que, sota el títol d'*Introducció a la història lingüística de València*, pronuncià a la Institució Alfons el Magnànim el 1948, usa sempre *organitzar, hòmens, altre*, dubta en els incoatius (*patix / pateix*) i en els imperfets de subjuntiu (*anaren / anassen*) i prefereix *aquest, nascut, creiem*. També a l'article d'*Esclat* trobem concretament *eixa* i *subsistix* al costat d'*aquesta, nosaltres, ésser* i *àdhuc*. En la superació de les opcions més col·loquials, la influència de Torre és decisiva, com el mateix Sanchis reconeixerà anys després (1963: 76):

"Després del 1942 en què tímidament recomençaren, i especialment del 1945 en què l'editorial Torre es constituí, els llibres valencians ofereixen una amplitud i una maduresa ben notòries. L'apassionada indisciplina que antany presentaven els escriptors valencians, ha estat substituïda —almenys en el camp idiomàtic— per un deler de norma i un afany d'aprenentatge. Una bona part del poble valencià no té encara les idees clares respecte a l'idioma, però tots els escriptors —o quasi tots— saben hui que la correcció gramatical està ja definida bastant concretament".

I, si bé considera (1963:77) que en la *Gramàtica* havia fet "menys concessions que les que hom admetia abans del 1936" (possiblement en al·lusió a l'ús del dígraf *-tz-* dels cultismes), no s'ha estat de

repetir que la morfologia que hi adoptà responia a la situació cultural de la preguerra, raó per la qual va manifestar diverses vegades que no volia reeditar la *Gramàtica*. Així ho va declarar, per exemple, el 27 de novembre de 1973, al si de la Comissió Litúrgica de la Província Eclesiàstica Valentina, a propòsit de la intervenció de Casp i d'Adlert demanant que la llengua dels textos litúrgics seguís “la doctrina de la *Gramàtica* del Doctor Sanchis Guarner, editada per la seua editorial”. Segons l'acta, tot seguit “intervé Sanchis Guarner manifestant que la seua *Gramàtica* fou escrita l'any 1942, amb uns criteris adequats a la problemàtica valenciana de l'època, però que si l'hagués de fer ara, la faria totalment nova, per estar superat afortunadament l'estat cultural en la matèria, tan endarrerit aleshores”. En els mateixos termes s'expressava Sanchis Guarner en carta de 2 de gener de 1974 a José María García Lahiguera, arquebisbe de València (ed. Cortés 2005: 311-313, reproduïda a l'apèndix):

“L'any 1949 [sic per 1950] vaig publicar una *Gramàtica*, que havia estat escrita l'any 1942 i pensant en la problemàtica anterior al 1936. [...] De fet,] les normes de la meua *Gramàtica* per ell [Miquel Adlert] adduïdes, jo les havia donades com a subsidiàries per a una situació sòcio-lingüística —la del 1936—, ara totalment superada.”

Sanchis, òbviament, es refereix a la llengua de la redacció de la *Gramàtica* (*café, organitzar, naixcut, partixc, vetla, artista, bellesa, hòmens, est o este, meua, atre, cante, creem, vinga, tinguem, anara, partix, omplit, acull, el que dius, li la, perquè, vore*), que, com bé remarca en diverses ocasions (per exemple, a propòsit d'*atre*), considera en certs casos “provisional”, i no a les formes que hi “recomanava amb insistència que fossen substituïdes per les formes més clàssiques” (*café, organitzar, nascut, partesc, vetla, artista, bellesa, hòmens, aquest, meua, altre, cante, creem, vinga, tinguem, anàs, parteix, omplit, acull, el que dius, li la, perquè, veure*), de l'adopció de les quals dirà (1963:77) que “he tingut la satisfacció que molts dels escriptors valencians hagen escoltat els meus consells”.

Val a dir que Sanchis fa coincidir el tipus de llengua de redacció de la *Gramàtica* amb la llengua “comuna” o “normal” —per a ell, l'expressió acurada del llenguatge viu supracomarcal—, que situa per damunt de la llengua parlada i per davall de la llengua “literària”. La llengua “comuna” i la llengua “literària” hi tenen el seu correlat ortoèpic: la pronunciació “normal” i la pronunciació “cult” o “literària”. Els criteris i els objectius seguits, els resumeix molt bé el mateix Sanchis (1950: 60) [els subratllats són meus]:

“S'ha fet un estudi acurat dels parlars valencians actuals en les diverses comarques, i dels escrits dels nostres grans literats antics ensems que de les afeccions i preferències dels bons autors moderns, per tal d'esbrinar quins són la *realitat, la tradició i el gust lingüístics genuïns de València*. Es pretén sempre *coordinar harmònicament la modalitat valenciana dins el conjunt de l'idioma comú de Catalunya, València i Mallorca*, volent cooperar al procés unificatiu de llur llengua literària, encara que sovint hagen estat *acceptats diversos usos lingüístics regionals que en dissenten, per tal d'evitar un divorci massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada*, que fóra a València especialment pertorbador.”

Per a Sanchis (1950:32), “la unitat absoluta de la llengua de Catalunya, València i Mallorca, és més bé un punt d'arribada que no pas un punt de partida”, però, en tot cas, “la unificació lingüística ha d'estar feta sobre un tipus de *llengua literària basada en la dels escriptors de l'època clàssica*, i no en la preponderància de la modalitat dialectal de cap comarca determinada”. Mentrestant, cal adoptar per al valencià la mateixa estratègia que Fabra havia defensat, el 1927, en l'opuscle *De la depuració de la llengua literària* (textualment: “Cal evitar d'establir un divorci massa gros entre la llengua escrita i la llengua parlada”): “evitar un divorci massa accentuat entre la llengua escrita i la parlada”.

La concepció de la llengua literària de Sanchis reflecteix una innegable voluntat unitària i alhora una pregona consciència de la personalitat històrica del valencià. Ja hem vist que per a ell (1948:8), “la llengua

és un fet social, manifestació d'una psicologia col·lectiva, producte d'una cultura nacional". I, com que "l'estructura de la Societat ve determinada per la Història", "és sols la col·lectivitat dels subjectes que es servixen de l'idioma, qui fa les innovacions sota l'acció de determinades forces que condicionen els seus canvis". De fet, com ja va remarcar Miquel Nicolás (1998:351-352), el *desideratum* interpretatiu de Sanchis sobre la història de la llengua catalana és "una visió consensualista de la societat i de la seva disponibilitat lingüística", basada en "l'equilibri entre l'individu, el subjecte històric singular, i el poble, el col·lectiu humà, singularitzat també per una identitat lingüística compartida". En conseqüència, el valencià requereix una codificació lingüística socialment "acceptable", idea central de la important carta que Sanchis envia a Fuster el 25 de setembre de 1949 (ed. Ferrando 2000: 65-69, reproduïda a l'apèndix).

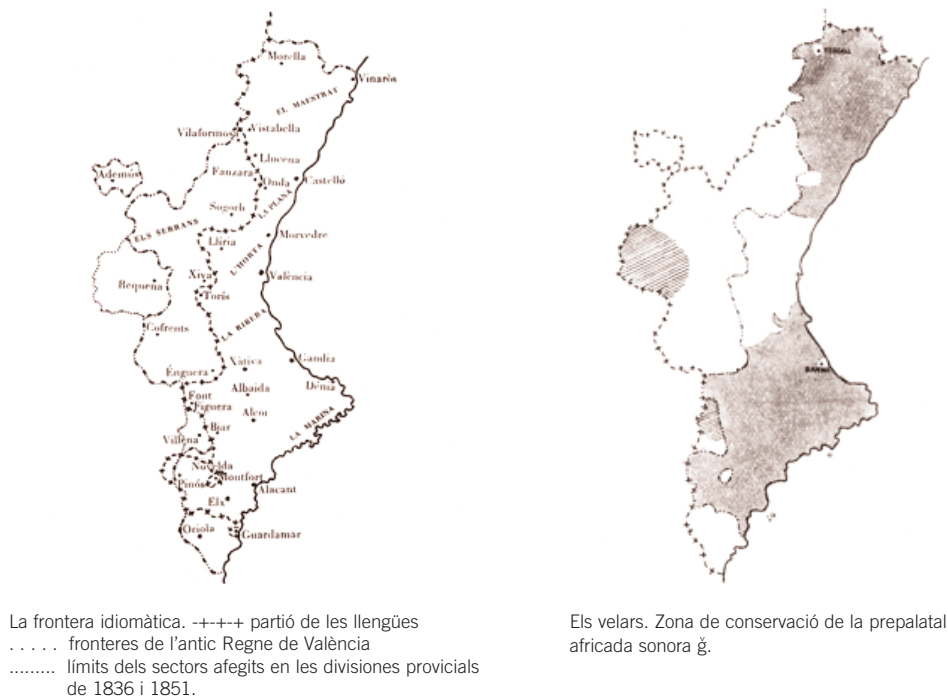
"A València no podem escriure una llengua que la gent rebutge per trobar-la massa diferent de la que parla, i els gramàtics, tot i cercant la unitat harmònica del domini lingüístic català, havem de regularitzar la nostra peculiaritat regional històrica. La Corona d'Aragó no fou mai un estat unitari sinó federal: quelcom semblant caldrà que siga la llengua literària moderna".

La complexitat de les seues propostes gramaticals i de les seues formulacions són fruit d'una situació cultural valenciana també complexa: formem una comunitat lingüística amb Catalunya i les Balears, però la història ha consagrat en cada territori realitats socials i polítiques diferents, que, com ja va advertir Fabra, exigeixen estratègies de codificació i recuperació lingüística també diferents. Les opcions marcadament orientalitzants del lingüista barceloní, destinades sobretot a Catalunya, afavorien bon poc les estratègies de convergència lingüística preconitzades per Sanchis. Ben mirat, amb el recurs als clàssics, Sanchis cercava més la possibilitat d'elevat el valencià culte a la mateixa dignitat que el català literari que no pas una aproximació al model literari fabrià, fins i tot a costa d'un indesitjat divorci entre la llengua parlada i la llengua escrita en casos com *nascut*, *partesc*, *anàs* (en lloc de *naixcut*, *partixc*, *anara*), que només la convergència amb el mallorquí podria justificar. En el fons, pretenia que la llengua catalana tingués dues variants literàries: la barcelonina, ja definida per Fabra, i la valenciana-mallorquina, que Moll i ell mateix tractaven de fixar. Una posició, per cert, lleugerament diferent de la de Josep Giner (1998:334), per a qui només havia d'existir el valencià literari, per als valencians, i el català literari, per a la resta del domini lingüístic.

Fidel a aquesta concepció lingüística, Sanchis elaborà el 1949 una *Llista de paraules on caldria demanar a l'Institut el canvi d'ortografia* (ed. Casanova 1996). L'abast d'aquest manuscrit ultrapassa els aspectes gràfics per abordar-ne també molts de morfològics, a la vista de les aportacions que no sols el valencià, sinó també el mallorquí —no debades residia l'autor a Mallorca— podien fer a la llengua comuna. El criteri de correcció el basà, òbviament, en la coincidència entre la forma viva de València o Mallorca i la dels grans escriptors de l'època clàssica. I així reinvidica grafies, variants i formes com ara *arrere*, *Judes*, *tàpera*, *escàlem*, *albixeres*, *ametla*, *alfàbega*, *amerar*, *endenyar*, *devallar*, *muira*, *perda*, moltes de les quals seran acceptades anys més tard per l'Institut d'Estudis Catalans. Ben mirat, es pot considerar aquesta proposta com una complementació de no poques recomanacions de la seua *Gramàtica Valenciana*, a vegades amb un criteri més exigent.

c) *Als anys cinquanta, seixanta i setanta*

Si, des del punt de vista de la praxi lingüística de Sanchis, he considerat que la publicació de la seua *Gramàtica Valenciana* (1950) podia tancar el període de transició que suposa la dècada dels quaranta, crec que la seua publicació obri un llarg període d'una trentena d'anys, caracteritzat, quant a l'ideari lingüístic,

per la plena vigència social del model de llengua literària que hi va recomanar. Encara que ell no el va abandonar mai, la publicació dels tres volums del *Curs de gramàtica normativa per a ús dels valencians*, d'un grup de col·laboradors seus (València, Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de València, 1979-1980), deixa surar un cert revisionisme d'algunes de les convencions disciplinadament defensades i seguides per Sanchis. Això prou que justifica la nostra atenció. Ens hi referirem al lloc oportú.

El fet historicolingüístic més remarcable d'aquesta trentena d'anys és que, "gràcies a l'esforç conjunt" dels escriptors de Torre i del gramàtic Sanchis Guarnier, s'aconseguí la conformació d'un model de llengua literària àmpliament acceptat, amb totes les matisacions que calga, entre els escriptors valencians. El mateix Sanchis no es va estar de reconèixer a Fuster, en carta del 14 d'abril de 1951, el paper decisiu que va tenir Torre (ed. Cucó / Cortés 1993:104):

"Tant en l'ordre patriòtic com en el literari, Torre no és sols el millor que hi ha en el valencianisme, sinó el millor que hi he conegut".

Però sense oblidar la contribució de Carles Salvador al procés (1960:42):

"El dilemma no era, doncs, a València, fullanisme o fabrisme. Com a Barcelona no era tampoc fabrisme o anti-fabrisme. Era, senzillament, fabrisme o caos. Si els escriptors valencians tenim ara l'ortografia unificada i la morfologia prou estabilitzada, ho devem principalment a Carles Salvador, [...] gramàtic sempre ben orientat"

Hi ajudaren no sols la col·lecció "L'Espiga" (1948-1966) de Torre, i l'autoritat de Carles Salvador a Lo Rat Penat, entitat que, entre 1951 i 1977, adoptà per als seus cursos de llengua valenciana la *Gramàtica salvadoriana*, revisada pels seus deixebles, sinó també la tasca editora i correctora de Sanchis Guarnier al front de L'Estel (1962-1978), la praxi literària de Joan Fuster al País Valencià, l'exemple de la revista *Gorg* (1969-1972) i de les publicacions de l'editorial Tres i Quatre (1968), el mestratge gramatical i lèxic d'Enric Valor i les publicacions lexicogràfiques divulgadores de Francesc Ferrer Pastor.

Una bona mostra de la tasca de correcció i d'adequació lingüística a les normes de Torre/L'Estel realitzada per Sanchis Guarnier ens l'ofereix el manuscrit corregit de *Prosistes universitaris valen-*

cians, antologia de joves narradors valencians recollida, el 1962, per Sanchis, que no va arribar a editar-se (Casanova 2002). Les correccions de Sanchis, a més d'afectar els calcs sintàctics i lèxics del castellà, tendeixen a substituir les preferències lingüístiques catalanoorientals (com ara *noi*, *sortir*, *la hi*, *apropar-se*, *dessota*, *tothom*, *ximple*, etc.) o del valencià col·loquial (com ara *fóra*, *haguera*), utilitzades indiscriminadament, per les del valencià literari que ell recomanava (*jove*, *eixir*, *li la*, *fos*, *hagués*, *atansar-se*, *davall*, *tots*, *fava*, etc. i *fos*, *hagués*, respectivament), a fi de donar coherència lingüística i la màxima dignitat literària a l'antologia.

No va ser gens fàcil el consens al voltant del model lingüístic de Torre/L'Estel per a la llengua literària. Mentre Sicània (1958-1971), editorial fundada per Nicolau Primitiu Gómez Serrano i assessorada lingüísticament per Emili Beüt i Josep Giner, tendia a potenciar certes peculiaritats morfològiques del valencià, Fuster a l'*Antologia poètica* d'Ausiàs March (Barcelona, Selecta, 1959) i a *Judicis finals* (Palma, Moll, 1960) i Valor a *L'ambició d'Aleix* (València, Vives Mora, 1960) van adoptar la llengua literària de Catalunya. Val a dir que en el cas d'aquesta primera edició de *L'ambició d'Aleix* es barrejaven, segons registres, localismes estridents (com *roí*, *escorribandes*, *atrevisc*, *posara*, *glatits*) amb barcelonismes crus (com *llençar*, *arrodonir*, *espatlles*, *escalfessin*, *establert*). Conegudes aquestes opcions, Sanchis ja se'n feia ressò, preocupat, el 15 de setembre de 1959, al seu dietari d'aquell any:

“Joan Fuster i Enric Valor han decidit adoptar la morfologia barcelonina de l'IEC en llurs escrits. La resta de valencianistes no està d'acord. Crec que comenten un error tàctic molt gros i tinc por que quan ho sàpiga Aramon i intervinga, no arriben a complicar-se molt les coses”.

El 7 d'octubre de 1959, en carta a Moll (ed. Cortés 2002: 229), Sanchis reitera la seua preocupació, ja que

“considerem que després que ens va constar tant arribar a l'estabilitat gramatical a València, no l'hem de comprometre per un parell de petits detalls de legitimitat discutible i que ningú no ens demana”.

En felicitar Fuster per *Judicis finals*, el Nadal de 1960, el nostre filòleg no s'està de manifestar-li obertament (ed. Ferrando, 2000: 285):

“Crec que dones un mal exemple als joves escriptors valencians i que no contribuiràs gens a crear a València aqueix ‘públic lector’ que amb tanta justícia i lucidesa véns reclamant. En general, a tots els valencians catalanistes ens interessa moltíssim l'èxit fora de València, no considerem haver triomfat si no publiquem a Barcelona [...] però també a tots, fins la meua generació almenys, ens ha interessat encara més València que Barcelona”.

Preocupació que no calla al seu article de *Criterion* (1963:79) sobre la llengua literària dels escriptors valencians, en constatar que

“alguns autors valencians han volgut ajustar-se absolutament a les normes gramaticals fabristes, desprement-se dels regionalismes valencians, quan els seus escrits han estat publicats fora del País Valencià. Així han fet Almela i Vives en *Les taronges amargues* (Barcelona, 1955) i Joan Fuster en *Judicis finals* (Palma de Mallorca, 1960) i altres llibres”.

És en aquest context que Sanchis publica una edició revisada i ampliada de *La llengua dels valencians* (1960), on reivindica el model de llengua literària consagrat per Torre, que posteriorment ell mateix definirà com a “policèntric però convergent”.

En realitat, les tensions entre una visió monocèntrica i uniformista d'una única llengua literària i una altra de “policèntrica però convergent”, que ja als anys trenta van posar de manifest les col·laboracions de

Ramon Aramon a *Acció Valenciana*, havien tornat a aflorar cap al 1950, amb la represa eficaç de la literatura catalana. N'és una tímida expressió el comentari que expressa el jove filòleg Antoni M. Badia en la seua ressenya a la *Gramàtica Valenciana* de Sanchis (ed. Ferrando 1993:LX):

“En tota aquesta part [gramatical] és ben clar l'intent de l'autor d'aconseguir un acostament entre la doctrina gramatical de l'Institut i els fets de llengua valencians; això duu alguna vegada a confusions, bé perquè l'Institut no sempre ha arribat, per ineludibles necessitats d'unitat, al darrer fet dialectal, bé perquè el valencià aspira a un reconeixement de personalitat per a fets de llengua que a la resta del domini no pesen en el mateix grau”.

El fet és que el clima de resistència cultural a les estratègies glotofàgiques del franquisme aconseguí que s'imposés al Principat una visió rígida i essencialista de la normativa fabrista, custodiada a pany i clau per les “vestals” —per dir-ho en termes de Joan Fuster— de l'IEC. Als ulls dels seus mentors institucionals (com Ramon Aramon i Carles Riba) o dels seus seguidors més coneguts (com Salvador Espriu, Agustí Bartra o Pere Calders), els models policèntrics però convergents que utilitzaven els escriptors valencians i baleàrics, derivats de les adaptacions regionals del fabrisme, no eren idonis per a una veritable llengua literària. Les seues reserves, expressades inicialment per via oral i epistolar, passaran aviat a la premsa. En concret, es van manifestar el 1954, arran de dues polèmiques mediàtiques consecutives.

La primera polèmica va ser provocada per la conferència de Moll a Barcelona, el 20 de maig de 1954, titulada “Els dos diccionaris”. La continuïtat de la publicació del *Diccionari Català Valencià Balear* (DCVB) serví de pretext a certs sectors barcelonins per a atacar, en nom del fabrisme, una concepció del lèxic literari oberta a les aportacions de les diverses regions de l'idioma, com la que defensava Moll. Sanchis no hi intervingué públicament, però participà en un interessant intercanvi epistolar amb Coromines i Moll sobre el tema. En carta a Coromines del 4 de gener de 1955, a més de defensar la compatibilitat entre el DCVB i el *Diccionari Fabra*, critica la ideologia uniformista de certs escriptors principatins i propugna per a la llengua literària la doctrina policèntrica però convergent (ed. Cortés 1997:135-140, reproduïda a l'apèndix):

“Acceptem tots els principis fabristes, però diferim en el grau de llur aplicació: Cap dialecte té dret a erigir-se en llengua literària, si bé el barceloní té dret a preponderar-hi, però ¿fins a quin punt? La llengua literària ha de beneficiar-se amb les aportacions lèxiques dels dialectes, si bé aquestes no han de ser il·limitades, però ¿el criteri de llur adopció ha de ser ampli o restringit? ¿I què cal fer amb la morfologia? [...]”

Tots sabem que no tenim dret a fer trontollar la unitat de la llengua literària amb les nostres polèmiques; tanmateix, sóc dels qui consideren que no és cap crim de lesa pàtria procurar donar a la llengua literària una flexibilitat suficient perquè puguin adaptar-s'hi, sense violència, els escriptors regionals”.

La segona polèmica, l'estiu del mateix any 1954, es va iniciar quan els poetes mallorquins Blai Bonet, Jaume Vidal i Josep Maria Llompart (“Unidad y exclusivismo”, *Destino*, 876, p. 8) van defensar les modalitats literàries regionals enfront del rígid model “instituter”, per dir-ho en els mateixos termes que els seus adversaris. Probablement induït per “instituters”, el també mallorquí Miquel Dolç (“Exclusivismo léxico y gramatical”, *Destino*, 881, p. 38) tornà a la càrrega criticant el to suposadament dialectalitzant de la revista mallorquina *Raixa*, publicada per l'Editorial Moll. La rèplica, en solidaritat amb aquells tres poetes, partí aquesta vegada d'un grup d'escriptors valencians (Xavier Casp, Vicent Casp, Miquel Adlert, Maria Beneyto, Joan Valls, Jaume Bru, Vicent Andrés Estellés, etc.), que signaren

un manifest (“Unidad y exclusivismo”, *Destino*, 886, p. 20) en defensa de les respectives modalitats literàries regionals i contra el suposat exclusivisme lèxic del centre.

La necessitat de garantir la cohesió de la resistència cultural i d’assegurar l’autoritat de l’IEC induí Coromines a preconitzar la ràpida incorporació de Moll i de Sanchis a la Secció Filològica de l’IEC. És així com, després de vèncer les reticències de les “vestals”, Moll i Sanchis foren admesos com a membres numeraris de la SF (1961). Gràcies a la seua vinculació plena a l’IEC, s’incrementà la presència del lèxic valencià i balear en el corpus normatiu de la llengua catalana i es corregiren una bona part de grafies deturpades que Sanchis i Moll havien denunciat.

Una vinculació que no impedí a Sanchis de cridar l’atenció sobre els problemes d’articulació del valencià en la llengua literària comuna. Així, en parlar de la implantació del fabrisme al País Valencià (1968:46), assenyalava:

“Els valencians tenim molt desenrotllat el sentiment de la nostra personalitat regional, i fins i tot els que propugnem obertament la unitat idiomàtica amb Catalunya i les Illes, demanem ser escoltats col·lectivament, volem una integració però no pas una submissió, desitgem incorporar-nos però no ser absorbits”.

Som en uns anys de profundes transformacions socials, polítiques i econòmiques arreu del món, que afecten fins i tot l’Església Catòlica. El Concili Ecumènic Vaticà II (1962-1965) establí que la litúrgia es fes en la llengua dels fidels. En aquest context se celebrà, el juliol de 1965, el II Congrés Litúrgic de Montserrat. Sanchis Guarnier hi veié l’oportunitat de reivindicar l’ús del valencià i de proposar un model lingüístic adaptat a la realitat valenciana, tot invocant que, si bé els sectors conscients sobre la llengua hi eren minoritaris, hi havia una forta adhesió a la modalitat pròpia. Per a Sanchis (1967:207-210), la llengua de la litúrgia hauria de ser un valencià culte, però alhora senzill i entenedor tal com han acordat i practiquen a Catalunya “els escriptors barcelonins de llibres de pietat o de litúrgia dirigits al gran públic”. Dissentia així de la posició del Consell Executiu de la Litúrgia de la Conferència Episcopal espanyola, que, el 13 de maig de 1965, en resposta a la petició de Josep Pont i Gol, bisbe de Sagorrb-Castelló, i de la Fundació Huguet en el sentit que fos acceptada una adaptació valenciana del text català de l’ordinari de la Missa declarat oficial, havia dictaminat que “el criteri del Consell és que siguen evitades les susdites acomodacions totalment particulars, per tal que els fidels puguin trobar uniformitat també amb les regions veïnes i se’ls faça més fàcil la participació comuna dels ritus sagrats”. Encara que troba comprensible la posició del susdit Consell, Sanchis Guarnier opina que,

“per tal que els valencians acceptin de bon grat els textos litúrgics catalans, convé introduir-hi petites adaptacions que atenyen gairebé només la morfologia. La desinència en *-e* en comptes de *-o* en la 1ª pers. sing. del present indicatiu de la 1ª conjugació (*cante* per *canto*), la desinència *-e* o *-a* en comptes de *-i* en el present de subjuntiu (*cante*, *cantes*, *vinga*, *vingues*, per *canti*, *cantis*, *vingui*, *vinguis*), els incoatiu en *-ixc* en present indicatiu i *-ixca* en present subjuntiu (*partixc*, *partixca* per *parteixo*, *parteixi*), els femenins dels possessius *meua*, *teua*, *seua*, etc. i poques coses més. No hem d’oblidar mai que es tracta de textos adreçats al gran públic, i com que la major part del poble valencià no està gens avesada a llegir el seu propi idioma, és molt convenient de sacrificar-hi els fins estilístics ornamentals als de la comprensió. Per això sembla escaient de no fer gaire ús de certes formes gramaticals com *llur*, *quelcom*, *àdhuc*, *nogensmenys*, etc., que encara que siguin legítimes, són alienes a la llengua col·loquial i estranyes a l’oïda dels valencians, i convé de substituir-les per altres formes més vives i generalitzades, com *el seu*, *alguna cosa*, *fins i tot* o *inclús*, *tanmateix* o *no obstant*, etc.”

Nomenat assessor laic de la Comissió Interdiocesana de Litúrgia de tot el domini lingüístic, intervé en l'adopció dels criteris lingüístics de l'*Ordo Missae, Text valencià* (1969), que tanmateix no troba el necessari suport episcopal per a aplicar-lo. El 1973, el nou arquebisbe de València, José Maria García Lahiguera, nomena una Comissió Interdiocesana valenciana per a la versió al valencià dels textos litúrgics, de la qual formen part els eclesiàstics Lluís Alcon, Avel·lí Flors, Pere Riutort, Josep Almiñana i Vicent Sorribes i els seglars Manuel Sanchis Guarner, Enric Valor, Francesc Ferrer Pastor, Miquel Adlert i Xavier Casp. Com ja s'ha avançat, en la segona sessió, celebrada el 27 de novembre de 1973, el senyor Adlert, segons es fa constar en l'acta, "llegeix una comunicació [signada també per Casp] en la qual manifesten trobar-se satisfets per haver-se seguit en el treball realitzat [fins al moment] les normes gramaticals de l'Editorial Torre. Consideren que resulta ara improcedent tal normativa per trobar-la massa culta i proposen per als textos litúrgics seguir la doctrina de la gramàtica del Doctor Sanchis Guarner, editada per la seua editorial". Tot seguit, intervé Sanchis Guarner per manifestar que "la llengua usada en el treball previ és la que generalment usa tot el País Valencià i dins la dignitat intentada no deixa de ser popular". Adlert i Casp no veuen acceptada la seua proposta i, segons l'acta, "nosaltres [els senyors Casp i Adlert] abandonem la Comissió perquè estem en minoria".

En carta a l'arquebisbe, de 2 de gener de 1974, ja esmentada més amunt, Sanchis li explica que la llengua de la *Gramàtica Valenciana* respon a una situació cultural ja superada i que les formes que s'hi havien usat han esdevingut inadmissibles:

"El Sr. Adlert proposa per a la litúrgia una llengua poc literària, d'una qualitat idiomàtica inferior a la que usen ara tots els escriptors valencians cultes i com l'empraven els Srs. Adlert i Casp quan publicaven llibres en llengua vernacla: és a dir, es tracta d'una actitud no sols desfasada sinó declaradament retrògrada".

No cal dir que, en el procés de valencianització dels textos litúrgics, Sanchis té un paper decisiu. La morfologia adoptada respon, efectivament, als criteris de Torre/Sanchis i és en el lèxic que s'apliquen prou sistemàticament substitucions de mots o variants com *nèixer, sota, complert, sortir, aixecar, noi, pessebre, vetllar, ensopegar, escopinada, recollir, estrelles, turó, regalimar, neguit, amoïnar, gerro, esverar, feina, galleda, tip, guineu, tarda, renyar, alzina, mató, aviat i oreneta*, per posar uns quants exemples triats a l'atzar, per *nàixer, davall, complit, alçar, infant, pesebre, vetlar, entropessar, salivada, arreplegar, estreles, tossal, regallar, defici, enutjar, pitxer, esglaïar, faena, poal, fart, rabosa, vesprada, reptar, carrasca, brull, prompte, aviat i oroneta*.

Les dissensions, a vegades de caire personalista, entre Alcon/Albiñana, per una banda, i Riutort, per l'altra, van provocar, a requeriment dels dos primers eclesiàstics, la intervenció del bisbe auxiliar Josep Gea Escolano, secretari de la "Conferència Episcopal Valentina", en la sessió del 26 de febrer de 1974, perquè conegués de primera mà la divergència de criteris entre els partidaris d'un "llenguatge correcte popular i viu" (opció d'Alcon i Albiñana, invocant implícitament la posició d'Adlert i Casp) i els partidaris d'un "llenguatge literari acostat al clàssic" (opció dels sis membres restants). El bisbe adduí que "la qüestió estava molt polaritzada i que havien donat ja el seu juí [sobre la llengua dels textos litúrgics] el Centre de Cultura Valenciana i que estava pendent de contestació d'altres entitats". Ara ens interessa remarcar que, conscients dels entrebancs, Sanchis, Valor i Ferrer Pastor van aprovar, contra el vot de Riutort, substituir les formes verbals incoatives en *-eix* per les formes en *-ix*, en un intent de salvar el consens. A la sessió del 14 de març ja no van acudir Alcon i Almiñana. Tampoc el bisbe. Sanchis, membre del Centre de Cultura Valenciana, va explicar que "el president [del Centre], Baró de Terrateig, va

comunicar als reunits que havien rebut petició de part de l'Arquebisbat sobre si el text litúrgic per a València havia de ser català o valencià. La resposta va ser que havia de ser valencià". I Riutort va aconseguir que es restablís el criteri d'adoptar els incoatus en *-eix*. El 1975, gràcies a la tenacitat de Riutort, eren publicats els textos litúrgics aprovats per la Comissió, sota el títol de *Llibre del Poble de Déu*, amb una presentació signada pels cinc bisbes de les diòcesis valencianes.

L'actitud conciliadora de Sanchis no serví per al consens en l'adaptació valenciana dels textos litúrgics oficials. Hi havia, certament, un vessant lingüístic no gens menyspreable, però el problema no era ben bé lingüístic... Perquè, contra el valencià, valen totes les estratègies.

El 1972, L'Estel publicà *Els Horts*, de Martí Domínguez Barberà. En principi, la novel·la, sol·licitada per Joan Sales, s'havia d'editar, el 1969, al Club del Novel·lista de Barcelona, però l'autor es negà a acceptar no sols els canvis morfològics i lèxics que hi havien introduït els correctors barcelonins, sinó la proposta alternativa de l'editor d'afegir al final del llibre unes notes sobre morfologia verbal valenciana i un vocabulari de cinc pàgines, a fi i efecte de fer-lo comprensible als lectors no valencians. Martí Domínguez considerà que acceptar qualsevol d'aquests criteris hauria comportat reconèixer que l'havia redactat en un registre folklòric o dialectal i optà per retirar-lo. Entre les paraules a substituir o inventariar figuraven, entre moltes altres, *açò*, *afonar*, *agranar*, *algeps*, *aplegar*, *arrere*, *bacora*, *brial*, *cabut*, *carrasca*, *coentor*, *corfa*, *dacsa*, *després-demà*, *escurar*, *espill*, *fadrí*, *forqueta*, *hui*, *llanda*, *llibrell*, *nàixer*, *oronella*, *pitxer*, *rent*, *romer*, *semat*, *torba* i *tos*. Assabentat, Sanchis li obrí les portes de l'Estel i la novel·la aparegué sense cap altra correcció que les que Sanchis li havia proposat per raons de coherència lingüística.

En realitat, amb les seues propostes valencianitzadores, Sanchis remava contra corrent, perquè, a principi dels setanta, els escriptors valencians, en paral·lelisme amb un increment de conscienciació pancatalanista, tendien a la màxima convergència amb la llengua literària del Principat i alguns, sobretot en el camp de la poesia, fins i tot n'adoptaren la morfologia. Enric Valor, que el 1966 havia publicat un *Curso de lengua valenciana* (1966), d'estricta inspiració sanchisguarneriana, ara, el 1973, publica un *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* —reeditat, amb revisions i ampliacions, el 1977, sota el títol de *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, veritable equivalent valencià en títol, objectius i destinataris de la *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (1968), de Francesc de B. Moll—, que supera alguns plantejaments de Sanchis. Així, a més d'adoptar el nom de català per primera vegada en una gramàtica valenciana, recomana l'accentuació barcelonina de les *e* tòniques, incorpora com a variants secundàries les formes verbals de la llengua literària del Principat i, davant el polimorfisme que presenten certs formes verbals del valencià (*creguem*, *creem*; *vegeu*, *vegueu*, *veeu*, etc.) dóna preferència a les variants amb *i* antihiàtica (*creiem*, *veieu*, etc.), que Sanchis ja havia acceptat. També sota el mestratge de Valor, Vicent Pitarch publica, el 1977, el *Curs de llengua catalana*.

Després de la mort del general Franco (1975), el partidisme polític afecta profundament les visions sobre la llengua al País Valencià. Mentre els sectors nacionalistes situats més a l'esquerra es reafirmen en el procés de màxima convergència del valencià amb la llengua de Catalunya, Lo Rat Penat, en mans de sectors conservadors, substitueix la *Gramàtica Valenciana* de Carles Salvador per una anònima *Gramàtica de la llengua valenciana* (1976), redactada per la seua Comissió de Cursos de Llengua Valenciana, i Miquel Adlert, tot i conèixer bé el tarannà valencianista i conciliador de Sanchis Guarner, descarrega contra ell les seues noves dèries anticatalanistes a *En defensa de la llengua valenciana* (1977).

D'altra banda, davant les perspectives de presència de la llengua pròpia en l'ensenyament obligatori, els docents que participen a l'Àmbit de Llengua del Congrés de Cultura Catalana (1977) es

8501/22M

EXEMPLARS DE LA GRAMÀTICA VALENCIANA VENUTS PER MARAGUAT

1950 Trimestre	Exemplars	Observacions
1950 Gener-febrer-març	44	A final d'aquest trimestre -en març-, s'anuncia l'aparició de la Gramàtica de Salvador, en acte al Rat i a "Las Provincias i"V. Atracción!"
1950 Abril-maig-juny	6	Note's l'efecte de l'observació anterior
1950 Juliol-agost-setembre	8	
1950 Octubre-novembre-desembre	7	
1951 Gener-febrer-març	10	A final d'aquest trimestre -en març-, apareix la Gramàtica de Salvador.
1951 Abril-maig-juny	0	Note's l'efecte de l'observació anterior.

Notificació de la llibreria Maragat.

divideixen, per raons ideològiques i didàctiques, entre els partidaris d'adoptar un estàndard unitari amb un cert polimorfisme i els partidaris de paraestàndards regionals dins d'una única llengua literària. Sanchis Guarner hi va presentar una declaració del Departament de Lingüística Valenciana de la Universitat de València, redactada per ell i signada pels altres tres membres del Departament, Alfons Guirau, Jaume Pérez Montaner i Antoni Ferrando, titulada *Una codificació policèntrica però convergent* (reproduïda a l'Apèndix), en què, utilitzant ara el concepte de "llenguatge *standard*" en substitució del de "llengua comuna" de la *Gramàtica Valenciana*, sintetiza la seua visió dels "tres nivells de llenguatge característics de qualsevol llengua de difusió normal": el literari, l'estàndard i el col·loquial. La declaració reivindica l'estratègia per a la depuració i enriquiment del valencià aconsellada per Fabra i la necessitat de "continuar amb una codificació policèntrica, en la qual puguen coexistir normes regionals amb petites variacions comarcals; una sistematització equilibrada que siga acceptada pels parlants com a pròpia". Tot seguit esmenta els trets més significatius del valencià i assevera que "mantenir avui les particularitats dialectals del valencià, i de les altres regions, sense barbarismes ni vulgarismes, no és anar contra la unitat gramatical de la llengua, sinó contribuir a una flexibilitat enriquidora". És en suport d'aquesta visió que tanca l'escrit amb unes conegudes frases de Coromines sobre la flexibilitat de la normativa catalana enfront del rígid unitarisme de castellans i francesos, que Sanchis ja havia adduït en la tercera, i definitiva, edició de *La llengua dels valencians* (1967).

En termes semblant s'expressa l'*Informe sobre la llengua del País Valencià* (1978), de la Facultat de Filologia de la Universitat de València, però redactat per Sanchis Guarner i aprovat, amb esmenes mínimes, per la Junta del centre.

Sanchis mantenia així la seua posició de sempre. Una posició que difícilment podia ser escoltada davant les estratègies destinades a impedir la normalització del valencià. O, més ben dit, que no es volia escoltar, perquè les posava al descobert.

d) *Al llindar dels vuitanta*

Una cosa és fer literatura i una altra ben distinta fer arribar la llengua a les noves generacions escolars, analfabets en valencià. Mestres, i també literats, es van abocar a la tasca d'elaborar materials d'ensenyament del valencià. Des del seu càrrec de director de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de València, Sanchis Guarner va propiciar els Cursos de lingüística valenciana i la seua didàctica. Fruit assaonat d'aquella tasca va ser precisament l'esmentat *Curs de gramàtica normativa per a ús dels valencians* (1979-1980), de J. Barberà, J. R. Borràs, J. Colomina, A. Guirau, S. Jàfer, J. Llorca, J. Pérez Montaner, J. Ponsoda i V. Simbor. Encara que sorgit al recer de Sanchis Guarner, el text, com ja he avançat, marca un cert trencament amb el model lingüístic que Sanchis havia fixat i defensat els darrers trenta anys. La coherència i l'actitud disciplinada no són precisament les virtuts del llibre. I això afecta no sols la llengua de la redacció —hi ha capítols en què es mesclen els demostratius simples i els reforçats (incloent-hi *aquestos*)—, sinó la concepció lingüística global, més descriptiva que no pas normativa. I així podem trobar que unes vegades se'n dóna, sense cap orientació, tot un repertori d'alternatives (per exemple, *patesc, pateixo, patisc, patixc, patixo*), mentre que en altres (per exemple, en les formes d'imperfet d'indicatiu *crea, crees*, etc. en lloc de *creia, creies*, etc.) s'expressen judicis com “no tan recomanables com les primeres” i encara en altres (per exemple, en la presentació del present d'indicatiu d'*estalviar*) se'n dóna la forma valenciana i la catalana (*estalvie / estalviï*). La mànegua ampla o l'absència d'uns criteris clars, que hauríem d'esperar d'una gramàtica qualificada com a normativa, s'observa en afirmacions com: “tot i admetent pronúncies dialectals com ara *giner, ginoll, quixal, aubrir, càmbit, prèmit*, considerem que s'ha d'escriure *gener, genoll, queixal, obrir, canvi, premi*, respectivament”. Són exemples que, sense qüestionar la normativa gramatical consolidada, prou que palesen la diferència de plantejaments i orientacions amb la doctrina, sistemàtica i rigorosa, de Sanchis Guarner. De fet, Sanchis Guarner se'n distancià molt elegantment al pròleg (1980:13), en advertir que “en la present Gramàtica, en bona part descriptiva, han estat registrades amb generositat moltes de les variants que no deuen ser considerades com a incorrectes, i els autors amb molta liberalitat i un pudor potser excessiu, s'han abstingut les demés vegades d'expressar quines formes consideraven preferibles”.

Certament, les circumstàncies sociolingüístiques havien canviat i no tots els sectors que aprenien la llengua s'ajustaven als paràmetres sociològics i ideològics de l'època franquista. D'altra banda, la narrativa literària i els mitjans de comunicació exigien uns criteris gramaticals més flexibles. Però Sanchis Guarner, que en una carta a Fuster de 1954 (ed. Ferrando 2000:189) s'autoqualificava de “persona d'ordre”, no va veure amb bons ulls l'abandonament d'algunes de les convencions gramaticals que s'havien consolidat en les dues darreres dècades. Així, manifestà el seu disgust que Joan Francesc Mira, a qui tenia en molt bona consideració per la qualitat lingüística dels seus escrits, hagués començat a utilitzar a *El desig dels dies* (1981) les imperfectes de subjuntiu en *-ara, -era, -ira*, que Sanchis desaconsellava per a la llengua literària.

Ben mirat, amb el llindar dels vuitanta es tancava un període de la història de les ideologies lingüístiques al País Valencià. D'una banda, la perspectiva de la cooficialitat del valencià i, per tant, de l'accés d'aquest al sistema escolar obligatori i als mitjans de comunicació implicava la definició d'un estàndard socialment acceptable. No totes les opcions recomanades per a la llengua literària eren les més idònies per al nivell estàndard. D'altra banda, la perspectiva d'una possible normalitat lingüística i cultural questionava l'*statu quo* sociolingüístic. La instrumentalització política de la normativa lingüística durant la Transició, que Sanchis va patir molt directament fins a precipitar el seu traspàs, fou l'expressió d'un conflicte lingüístic de naturalesa política. Dos dies abans de la seua mort, Sanchis, a propòsit

de la presentació d'uns materials escolars, va tancar el seu parlament a la Diputació de València amb les paraules següents: “La batalla de la llengua, la tenim guanyada”. Incorregible optimista, volia transmetre una vegada més un missatge esperançador, sense potser intuir que la batalla contra la llengua anava per a llarg i amb noves estratègies glotofàgiques, que afectarien la normativa lingüística.

A tall de cloenda: el model lingüístic sanchisguarnerià

Ja hem vist que, des de ben jove, Sanchis Guarner (1934:114) partí del principi que “la norma prosódica del valenciano purista i literario aparece en divorcio con el dialecto *apitxat*” i que la norma lingüística s’havia de basar en “los rasgos más extendidos y generales” de la resta del valencià, és a dir, en el “valencià general”. D'altra banda, considerà que el valencià “literari” o “culte” havia de recollir “certes particularitats idiomàtiques regionals” (1950:32), de manera que la “modalitat valenciana” s’integrés “harmònicament [...] dins el conjunt de l’idioma comú de Catalunya, València i Mallorca” (1950:60). Raons històriques i sociolingüístiques, ben explicitades en la seua carta a Fuster del 25 de setembre de 1949 (ed. Ferrando 2000:67-68) i avalades amb l'autoritzada opinió de Joan Coromines (Sanchis 1967:63), justifiquen que la llengua catalana presente una codificació no uniformista, com l'espanyol o el francès, sinó més flexible, com la de l'anglès, el rus o l'italià. Així, al costat de la modalitat barcelonina, definida per Fabra en la seua *Gramàtica catalana* (1918), Sanchis propugnà també una modalitat valenciana i mallorquina, prevista per Fabra en aquesta mateixa *Gramàtica catalana* i desenvolupada per gramàtics valencians i baleàrics com Sanchis Guarner i Moll.

Sanchis Guarner presentà com a “provisionals” moltes de les opcions prioritzades en la llengua de redacció de la seua *Gramàtica Valenciana* (1950), on tanmateix en recomanà d'altres, basades en les preferències dels textos literaris del Segle d'Or valencià, que considerava més idònies per al valencià “literari” o “culte”. Inicialment, el triomf d'aquest model, que implicà la reducció de certes alternatives reconegudes en aqueixa *Gramàtica Valenciana* en favor de les opcions de més tradició literària, fou possible gràcies a la praxi lingüística de l'Editorial Torre i a l'exemple de Sanchis, entre altres gramàtics i escriptors valencians, que el van concretar en molts aspectes. Sanchis, però, no el va explicitar mai globalment després de 1950. Ara bé, de les seues recomanacions concretes i, sobretot, de la seua praxi lingüística, en podem extraure els principals trets. Vet ací una exposició succinta del model lingüístic sanchisguarnerià posterior a la seua *Gramàtica*, amb referències, quan ho considere oportú, al registre col·loquial valencià i a les alternatives de la llengua literària del Catalunya (que figuren entre parèntesis):

1. Ortografia

- 1.1. Accentuació tancada sobre la *e* tònica derivada de la *E* llarga llatina (en lloc d'accentuació oberta), a excepció del pronom interrogatiu *què*, de la conjunció *perquè*, dels ordinals *cinquè*, *sisè*, etc. i del topònim *València*.
- 1.2. Dígraf *tl* (en lloc de *tll*) per a mots com *ametla*, *batle*, *butla*, *espatla*, *guatla*, *motle*, *titlar*, *vetla*, etc.

2. Ortoèpia

- 2.1. Distinció nítida del timbre del vocalisme tònic i àton.
 - 2.1.1. Pronunciació com a *e* tancada (en lloc d'oberta) de tots els casos del punt 1.1.
 - 2.1.2. Admissibilitat de l'obertura en [a] de la *e* dels segments àtons inicials de mot *es-*, *en-*, *em-*, com en *esperar*, *entendre*, *empomar*.
 - 2.1.3. No admissibilitat de les harmonies vocàliques produïdes per la repercussió fonètica de la *e* i de la *o* oberta tòniques sobre la *a* àtona final de mot, en paraules com *porta*, *verda*.
- 2.2. Articulació de la semivocal del grup *ix* (en lloc d'emmudir-la) en mots com *baix*, *caixa*.

- 2.3. Pronunciació geminada (en lloc de palatalitzada) de tots els casos de 1.2.
- 2.4. Articulació labiodental de la *v* (en lloc de bilabial).
- 2.5. Articulació africada de les consonants representades per *g* (*tg*), *j* (*tj*), *x* (en lloc de fricativa), com en *gent*, *metge*, *ajuda*, *platja*, *xic*.
- 2.6. No admissibilitat de l'ensordiment de les consonants representades per *g* (*tg*), *j* (*tj*), *tz*, *z* i *-s-*, com en *gent*, *metge*, *ajuda*, *platja*, *setze*, *donzella*, *casa*.
- 2.7. Admissibilitat, en la llengua col·loquial, de la desafricació de *-tz-* procedent del sufix *-IZARE* (en lloc de l'articulació africada), com en *analitzar*, *organització*.
- 2.8. Pronunciació de la *-r* final (en lloc d'emmudir-la), com en *madur*, *portar*, *portar-li*.
- 2.9. No geminació del grup *bl* posttònic (en lloc de geminació), com en *poble* ['pòble], *acceptable* [aksep'table].
- 2.10. No emmudiment dels grups finals *-mp/mb*, *-nt/nd*, *-lt/ld* (en lloc d'emmudiment) en mots com *camp/rumb*, *font/profund*, *molt/herald*.

3. Morfosintaxi

- 3.1. Preferència pels plurals en *-s* dels paroxítons acabats en *-e* àtona no precedida de *n*, *r* o *l* (*orfes*, *joves*, *homes*) en la llengua literària, però admissibilitat de la terminació *-ns* (*òrfens*, *jòvens*, *hòmens*) en el llenguatge col·loquial.
- 3.2. Preferència de la terminació en *-os* en els plurals dels mots acabats en *-ig* palatal (*gojos/goigs*) i en els grups *-sp*, *-st*, *-xt* i *-sc* (*crespos/cresps*, *gustos/gusts*, *textos/texts*, *boscós/boscs*).
- 3.3. Formes sistemàticament amb *l* en *altre*, *nosaltres*, *vosaltres*.
- 3.4. Numerals *dos/dues*, *dèset*, *díuuit*, *dènou*.
- 3.5. Possessius *meu/meua*, *teu/teua*, *seu/seua*, *seus/seues* i *el seu/llur*.
- 3.6. Datiu singular *li* i orde datiu+acusatiu en les combinacions pronominals de tercera persona (en lloc de *hi* i orde invers): *Sé la veritat, però no puc dir-li-la* (per *dir-l'hi*); *Quan tinga les claus, li les donaré* (per *les hi*).
- 3.7. Formes *ens* i *us* davant verb: *ens mengem*, *us enteneu*.
- 3.8. Partícules pronominoadverbials *en* i *hi* en la llengua literària: *De pomes, no en volen*; *En això, no hi estic d'acord*.
- 3.9. Triple gradació dels demostratius *aquest*, *açò*, *ací*; *aqueix*, *això*; *aquell*, *allò*, *allí* (en lloc de la reducció a dos graus), amb admissibilitat de les formes simples *est*, *eixe* en el llenguatge col·loquial, però no del castellanisme *ahí* per al segon grau de la dixi.
- 3.10. Desinència *-e* per a la primera persona del singular del present d'indicatiu dels verbs de la primera conjugació (*cante*) i de *-o* en les comarques septentrionals valencianes (*canto*).
- 3.11. Desinències *-e*, *-es*, *-e* i *-en* en el present de subjuntiu dels verbs de la primera conjugació (*cante*, *cantes*, *cante*, *canten*) i de *-a*, *-es*, *-a* i *-en* en els de la segona i tercera conjugació (*vinga*, *vingues*, *vinga*, *vinguen*) (en lloc de les desinències respectives amb *i*).
- 3.12. Paradigma clàssic *servesc*, *serveixes*, *serveix*, *serveixen* i *servesca*, *serveixes*, *serveixes*, *serveixen* dels presents d'indicatiu i de subjuntiu respectivament dels verbs incoatiu de la tercera conjugació en la llengua literària i paradigma de la llengua oral *servixc*, *servixes*, *servix*, *servixen* i *servixca*, *servixques*, *servixca*, *servixquen* (en lloc de *serveixo* i de les desinències respectives del subjuntiu amb *i*) en la llengua col·loquial.
- 3.13. Paradigma clàssic en *-às*, *-asses*, *-às*, *-assen* (*cantàs*, *cantasses*, *cantàs*, *cantassen*), *-és*, *-esses*, *-és*, *-essen* (*temés*, *temesses*, *temés*, *temessen*) i *-ís*, *-isses*, *-ís*, *-issen* (*partís*, *partisses*, *partís*, *partissen*) de l'imperfet de subjuntiu en la llengua literària i de les corresponents desinències *-ara*, *-ares*, *-ara*, *-aren* (*cantara*, *cantares*, *cantara*, *cantaren*), *-era*, *-eres*, *-era*, *-eren* (*temera*, *temeres*, *temera*, *temessen*) i *-ira*, *-ires*, *-ira*, *-iren* (*partira*, *partires*, *partira*, *partiren*) en la llengua col·loquial (en lloc de les desinències *-és*, *-essis*, etc.; *-és*, *-essis*, etc.; *-ís*, *-issis*, etc.)

- 3.14. Alternança, en la llengua literària, del paradigma del perfet simple exemplificat en *cantí*, *cantares*, *cantà*, *cantàrem*, *cantàreu*, *cantaren* i del paradigma perifràstic corresponent.
 - 3.15. Preferència per les formes del plural del present d'indicatiu de *veure*, *creure*, *traure*, etc. amb *i* antihiàtica: *veiem*, *creiem*, *traieu*, etc.
 - 3.16. Imperfets d'indicatiu de *veure*, *creure*, *fer*, *dir*, etc. amb *i* etimològica: *veia*, *creia*, *feia*, *deia*, etc.
 - 3.17. Desinències no velaritzades en el present d'indicatiu i de subjuntiu de *collir*, *llegir*, etc.: *cull/culla*, *llig/llija*, etc.
 - 3.18. Forma *ets* de la segona persona del singular del present d'indicatiu de *ser*.
4. *Lèxic*
- 4.1. Preferència pels lexemes més generalitzats del valencià avalats per l'ús dels clàssics, com ara *espill*, *eixir*, *esquallar*, *muller*, *fadrí*, etc.
 - 4.2. Conreu literari dels valencianismes més generalitzats en els contextos adequats: *alçar* (per *aixecar*), *arena* (per *sorra*), *corder* (per *anyell*), *escaló* (per *graó*), *folli* (per *sutge*), *llavar* (per *rentar*), *morella* (per *pedrer*), *pesebre* (per *grípia*), *poal* (per *galleda*), *rabosa* (per *guineu*), *rent* (per *llevat*), *tort* (per *borni*), etc.
 - 4.3. Preferència per les variants formals geosinonímiques més genuïnes, com *alfàbega* (per *alfàbrega*), *murta* (per *murtra*) *xicalla* (per *quitxalla*), etc.
 - 4.4. Recuperació per al llenguatge literari popular de mots i variants de tradició històrica i d'una certa extensió, com ara *carxata*, *talzim*, *assambra*, *encanària*, *alficòs*, *dacsa*, *clòtxina*, etc.
 - 4.5. Ús de les accepcions peculiars que poden presentar en valencià mots com *voler* (per *estimar*), *pegar* (per *encomanar*), *emprar* (per *manllevar*), *clau* (per *ullal*), *ullal* (per *brollador*), etc.

Bibliografia:

- BARBERÀ, Jeremies i altres (1979-1980), *Curs de gramàtica normativa per a ús dels valencians*, tres volums (*Grau elemental*, *Grau mitjà*, *Grau superior*), amb pròleg de Manuel Sanchis Guarner al volum *Grau superior* (1980). València, I.C.E. de la Universitat de València.
- BONET, Sebastià (2000), *Les gramàtiques normatives valencianes i balears del segle XX*. València, Universitat.
- CASANOVA, Emili (1996), "Una obra inèdita de Manuel Sanchis Guarner de 1949: una llista de variants valencianes al *Diccionari Fabra* de 1932", *Almaig*, 12, pp. 97-101.
- (2002), "Manuel Sanchis Guarner, editor dels prosistes universitaris valencians", *Almaig*, 18, pp. 112-120.
- CORTÉS, Santi (2002), *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981)*, "Biblioteca Sanchis Guarner", 59. Barcelona / València, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (PAM) / Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València (Dep. Fil. Cat. Val.).
- CUCÓ, Alfons; CORTÉS, Santi eds., *Llengua i política, cultura i nació. Un epistolari valencià durant el franquisme*. València, Eliseu Climent, 1993.
- FABRA, Pompeu (1918), "La tasca dels escriptors valencians i balears", *Nostra Parla*, Any II, 7 (desembre), pp. 4-5.
- FERRANDO, Antoni (1984), "Manuel Sanchis Guarner, historiador de la llengua", dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, I. València, Facultat de Filologia, pp. XVII-XXXV. Revisat i ampliat a *Miscel·lània Sanchis Guarner* (1992), I. València / Barcelona, Dep. Fil. Cat. Val. / PAM, pp. 71-94.
- (1993), "L'ideal idiomàtic de Joan Fuster", dins *Joan Fuster: dies i treballs*. València, Conselleria de Cultura de la Generalitat Valenciana, pp. 57-80.
- (2006), "Percepció i institucionalització de la norma lingüística entre els valencians: panorama històric", dins A. Ferrando i M. Nicolás eds., *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Alacant, IIFV, pp. 189-251.
- FACULTAT DE FILOLOGIA (1978), *Informe sobre la llengua del País Valencià*. València, Facultat de Filologia.
- FUSTER, Joan (1985), "Sanchis Guarner", *Homenatge Sanchis Guarner*. València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pp. 35-37.

- (2000), *Correspondència. Manuel Sanchis Guarner, Josep Giner, Germà Colón*, vol. 4. A càrrec d'Antoni Ferrando. València, Càtedra Joan Fuster. Universitat de València / 3 i 4.
- GARÍ, Joan (1992), "La ideologia lingüística de Sanchis Guarner", *Miscel·lània Joan Fuster*, vol. V. València / Barcelona, Dep. Fil. Cat. Val. / PAM, pp. 351-379.
- GINER, Josep (1998), *Obra filològica (1931-1991)*. Edició a cura d'Antoni Ferrando amb la col·laboració de Santi Cortés. València, Editorial Denes.
- MIRALLES, Joan (2005), *Francesc de B. Moll i la llengua literària*. Barcelona, PAM / Universitat de les Illes Balears.
- NAVARRO TOMÀS, T.; SANCHIS GUARNER, M. (1934), "Análisis fonético del valenciano literario", *Revista de Filología Española*, XXI (abril-junio), Cuaderno 2º, pp. 113-141.
- NICOLÁS, Miquel (1998), "Una anàlisi lingüística del discurs històric: aproximació a l'obra de Sanchis Guarner", capítol del seu llibre *La història de la llengua catalana: la construcció d'un discurs*. València / Barcelona, IIFV / PAM, pp. 349-376.
- POLANCO, Lluís B. (1984), "La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives", dins *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'Estudi d'ela Llengua Normativa*. Barcelona, Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona / PAM, pp. 107-146.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1933), *La llengua dels valencians*. "Quaderns d'Orientació Valencianista". València, L'Estel.
- (1948), "Els escriptors i la gramàtica", *Esclat*, 1 (maig-juny), p. 8.
- (1950), *Gramàtica Valenciana*. València, Editorial Torre. Reedició facsímil (1993), amb "Estudi preliminar", a cura d'Antoni Ferrando. "Documents de Filologia Catalana", 9. Barcelona, Alta Fulla.
- (1967), "Problemes de l'ús del vernacle a València", *II Congrés de Litúrgia de Montserrat (juliol 1965)*, vol. II. Barcelona, PAM, pp. 207-210.
- (1960), *La llengua dels valencians*. València, Garbí.
- (1963), "L'evolució de la llengua literària dels escriptors valencians de la Renaixença", *Criterion*, 17, pp. 59-82.
- (1967), *La llengua dels valencians*. València, Editorial Lavínia, "Col·lecció Garbí", 1.
- (1968), "La implantació del fabrisme al País Valencià", *Serra d'Or*, 103 (15 d'abril), pp. 45-46.
- Lletres de resistència (1939-1981)* (2005). Edició, selecció i notes de Santi Cortés. Catarroja, Editorial Afers.
- SANCHIS GUARNER, Manuel; GUIRAU, Alfons; FERRANDO, Antoni; PÉREZ MONTANER, Jaume (1978), "Una codificació policèntrica però convergent", *Congrés de Cultura Catalana. Àmbit de Llengua*. València, Fundació Congrés de Cultura Catalana, pp. 1-8. Reproduït a *Saó*, 64 (desembre, 1983), pp. 20-21.

APÈNDIX

1. Carta de Manuel Sanchis Guarner a Joan Fuster (25-IX-1949)

(ed. A. Ferrando 2000: 65-69)

Palma de Mallorca, 25 setembre 1949

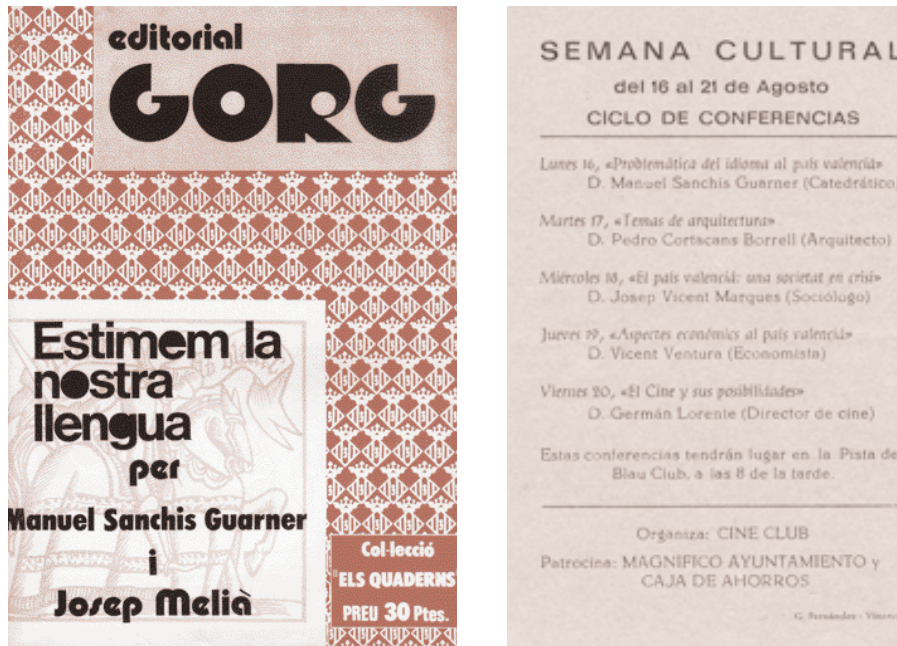
Sr. Joan Fuster

Sueca

Benvolgut amic:

He tingut una gran alegria en rebre els teus poemes. I la meua satisfacció perquè a València comptem ja, almenys, amb dos poetes de gran envergadura, es veu encara completada pel fet que aquesta segona publicació teua haja eixit a llum a Alacant, ciutat que tan poc d'interés venia mostrant pels nostres esforços de redreçament de l'esperit valencià, però ja veig la fecunditat de la teua companyonia amb Josep Albi.

El problema que em planteja en la teua lletra sobre l'orientació gramatical dels escriptors valencians és, com quasi totes les qüestions culturals, un problema dels que no poden tenir una solució matemàtica. Jo mateix, sabent que en les decisions normatives que es dicten ha d'haver-hi per força quelcom d'arbitrari, i que això és el que origina les polèmiques més apassionades, quan vaig resoldre de dedicar-me a la filologia havia decidit treballar només en estudis d'investigació i no tractar mai de gramàtica preceptiva. Nogensmenys ja saps que m'estan imprimint una gramàtica valenciana. Per què he rectificat? Perquè he après que la llengua és un fet social i que el públic necessita sotmetre's a una disciplina i només ho fa quan la considera acceptable, i ja saps que els valencians es neguen a aprendre llur llen-

gua en una gramàtica que es titule catalana, i et confesse que les que duen el títol de valencianes no em satisfan a mi.

No podem oblidar que un gramàtic fracassa sempre que la gent no l'escolta, i debades pretendrà que la seua doctrina era científica puix que es refermava en fonaments històrics, per tal com resulta evident que el públic s'ha desentès de les seues teories perquè no havia sabut estructurar el gust lingüístic actual dels parlants. Si no hi haguessen altres raons molt més fortes per a soterrar-la, n'hi hauria prou amb el fet que segons la *Gramàtica* del Pare Fullana no escrivia ningú, ni ell tampoc; tan sols el Pare Ivars procurava d'adaptar-s'hi, però sospite que ho feia per disciplina monàstica.

La unitat completa de la llengua literària fóra desitjable però no la trobe factible. No cal parlar de la unificació absoluta de l'ortografia, la qual és ja una realitat fora de [la] dels incultes. En canvi, és totalment impossible la unitat prosòdica: als valencians de la capital els podem dir que no parlen "apitxat", però com hauríem de demanar a un suecà com tu, que no pronuncie la *v* ni la *-r* final perquè els barcelonins no ho fan? La pronúncia oberta o tancada de les *ee* tòniques, segueix diferents regles en el valencià i català occidental que en el català oriental i que en el mallorquí i aqueixa diversitat de tractament en les rimes és un dels pocs indicis sòlids que serveixen per a esbrinar si una poesia clàssica anònima fou escrita o no per un valencià. Tampoc no és recomanable la confusió en un lèxic únic dels mots populars; per què un menorquí havia d'emprar paraules pallareses o un alacantí mots empordanesos?

Les dificultats més grosses, però, les trobem en la morfologia perquè aquesta requereix regles concretes. Creu-me quan et confesse que en redactar la meua gramàtica he tingut sovint por de contribuir a la consolidació d'algun dialectalisme en haver hagut d'assajar de definir el valencià.

La morfologia fabrista té l'immens avantatge que tu dius i que també em declarava Thous Llorenç: està magníficament sistematitzada. El dilema no ha estat en la nostra Renaixença "fabrisme o antifabrisme", sinó "fabrisme o caos". Però el fabrisme més bé que una doctrina és una actitud, i el mateix mestre no fou mai hermètic. A València no podem escriure una llengua que la gent rebutge per trobar-la massa diferent de la que parla, i els gramàtics, tot i cercant la unitat harmònica del domini lingüístic català, havem de regularitzar la nostra peculiaritat regional històrica. La Corona d'Aragó no fou mai un estat unitari sinó federal: quelcom semblant caldrà que siga la llengua literària moderna.

Prou de divagacions teòriques i anem als detalls que em consultes. Tens raó quan no t'agraden els incoatius derivats amb *-ix*, perquè els clàssics són en *-eix*; però la forma barcelonina *parteixo* de la 1ª, i les del subjuntiu *parteixi*, etc., també són modernes; molt preferibles són les mallorquines *partesc*, *partesca*, etc.,

però em sembla que els valencians dubtarien en triar una forma pròpia o una barcelonina però que serien molt pocs els que s'interessassen per les mallorquines. En els imperfets de subjuntiu de la 1ª, propugne en la meua *Gramàtica* que acceptem la desinència en -às, que és la clàssica i la viva a Alcalà de Xivert i a Mallorca, i tolere la desinència dialectal -ara, divulgada per quasi tot el País Valencià. Respecte als presents subjuntiu, crec que convé acceptar les desinències personals del valencià actual, més acostades a les clàssiques.

Ja estic assabentat de la propera aparició de *Ales o mans* dins la col·lecció "L'Espiga". Tinc ganes que pugues fer una publicació dels teus versos no tan esquifida com les anteriors, per poder donar a conèixer com cal la teua poesia. Aquests companys de Torre tenen en llur obra un mèrit transcendent, perquè atenen fonamentalment allò de què tan poca cura teníem els valencianistes de l'avantguerra: la qualitat.

Havem reemprés la publicació del nostre monumental *Diccionari [Català Valencià Balear]* i t'adjunte un prospecte, amb el prec que en faces tota la propaganda que pugues perquè no comptem amb cap ajuda de l'Estat i vivim molt pobres. En Nikolau [Primitiu] de Çuequa s'ha fet protector espontàniament; com podríem enfadar-nos pels seus primitivismes, quan és un dels pocs patriotes integrals que tenim en el nostre patriarcat!

Moltes gràcies per la tramesa dels versos. T'abraça

M. Sanchis Guarner

2. Carta de Manuel Sanchis Guarner a Joan Coromines (4-I-1955)

(ed. S. Cortés 2005: 176-183)

4 gener 1955

Sr. Joan Coromines

Barcelona

Benvolgut amic:

La vostra carta, tan conciliadora i constructiva, vaig llegir-la amb franca satisfacció. La conteste ara, que heu retornat a la pàtria, i després d'haver comprovat que una segona lectura corroborava la impressió inicial. En realitat, la polèmica havia cessat ja aleshores i hui ningú no se'n recorda, perquè tots creïem que en les actuals circumstàncies, podíem esperar més confusions que no pas claredat de la seua continuació, amb la inevitable intervenció dels franc-tiradors i amb el silenci _forçat o voluntari_ de diverses autoritats.

Si En Moll es va veure obligat a reaccionar públicament, fou perquè els enemics del DCVB havien posat en circulació un eslògan molt perillós: "El DCVB és un diccionari només útil per als tècnics i és perillós que vagi a totes les mans"; Si el nostre gran públic hagués cregut aquest eslògan, hauria estat impossible continuar l'edició del DCVB. Ja sabeu que el nostre diccionari no té subvencions oficials més que simbòliques de l'Ajuntament i la Diputació de Mallorca, i que per diversos motius no compta amb l'ajuda dels patricis que són mecenes habituals de diverses obres de cultura catalana radicades a Barcelona; la vida del DCVB depèn, doncs, només dels seus subscriptors, quasi tots ells de modesta posició econòmica, i si es fa propaganda perquè els patriotes de la nostra terra ens retiren l'ajuda, haurem de plegar, i no encerte a veure quin benefici en trauria la nostra llengua. No sóc jo la persona indicada per parlar del sacrifici que l'herència cultural de Mn. Alcover ha significat per a En Moll, _sacrifici que en certa proporció compartesc_, però veig que hi ha molts que no se n'han adonat.

Parleu del tràngol que actualment ens amenaça a tots. La manera de vèncer-lo, però, no és recloure's i enyorar antigues grandeses, sinó sortejar-lo i aprofitar totes les avinenteses favorables, atenent principalment a restablir el contacte entre els intel·lectuals i el nostre públic, i més encara a l'orientació de les noves promocions, condemnades en gran part a l'autodidactisme i a l'encoratjament de les quals no contribueix gens la desdenyosa censura d'alguns incomprensius. La publicació del vostre opuscle *El que s'ha de saber de la Llengua catalana* ha tingut un èxit tan gros perquè, a part del mèrit de totes les vostres obres, responia a una necessitat: un temps, el nostre poble freturava de normes que governassen la seua energia renascuda; hui, necessita doctrina amb què nodrir la seua voluntat de sobreviure.

El Secretariat del DCVB, amb la seua exposició mòbil que ha estat instal·lada en totes les poblacions importants quan les autoritats no ho han impedit, amb els seus stands a les fires dedicats a la venda de llibres catalans de tota mena, amb els nombrosos actes públics que ha organitzat, ha reeixit a aixecar l'esperit ciutadà i ha mobilitzat patriòticament la nostra gent, creant el cos de subscriptors del DCVB, a tots els quals ha recomanat En Moll, públicament i sincera, que adquiresquen també el *Diccionari Fabra* que el comple-

menta. És sensible, en canvi, que el vulgarment anomenat *Diccionari Alcover* només haja merescut la categoria de consultable sols pels qui tinguen una preparació d'especialista o un sentit de l'idioma molt segur; ni tan sols ha estat considerat recomanable per als qui volguessen ampliar llur coneixença del lèxic català.

La meua admiració pel *Dicc. Fabra* és molt gran, puix que com sempre el tinc obert a la meua taula de treball, en conec bé les excel·lències. M'ha plagut molt proclamar diverses vegades la meua fervent devoció per l'obra i per la persona del Mestre codificador de la nostra llengua renascuda (quan vingueu a Mallorca us ensenyaré el text del parlament que vaig pronunciar en l'acte privat amb què commemoràrem la seua mort); però tots estem d'acord que no es tracta de cap obra insuperable, ni ell tampoc no ho pretengué mai. En vaig expressar el meu judici amb tota sinceritat, a l'article que publicuí a *Orbis* (1953) II, 106; ara l'he rellegit i no veig la necessitat d'alterar substancialment els meus punts de vista (crec que us en trametí una separata, però, si voleu, ara us en puc enviar una altra). Per la vostra carta veig que els cedularis de l'Id.E.C. de la llengua antiga i dels dialectes, foren també molt aprofitats pel Mestre Fabra, però malgrat això crec, com En Moll, que en el *Dicc. Fabra* figurarien moltíssims mots més, si en comptes de precedir-lo, s'hagués publicat després del DCVB, i no sols pel que fa als mots regionals sinó també als de l'època clàssica.

Crec que la realitat, tan encoratjadora, que tots els que treballem en l'estudi de la llengua catalana _excepte Mn. Grierà que és un cas a part_, siam conscients que tenim criteris molts més coincidents hui que en cap altre moment anterior de la breu i accidentada història de la Filologia catalana, obeeix al fet que tots nosaltres havem admès, substancialment, el fecund mestratge d'En Fabra. Les diferències, entre nosaltres, són només de matis, com vós feu observar, i no justificarien mai la vehemència i menys encara en uns moments tan adversos per a tots com són els d'ara.

Tots admetem que el català literari no ha estat mai _com fou el cas del francès o el castellà_ cap dialecte que s'haja imposat als altres. Vós qualificàreu encertadament de *koiné* la unitat esplèndida de la nostra llengua de l'època clàssica. Els lletraferits de la Renaixença foren eminentment medievalistes i s'afanyaren per restaurar la *koiné* lingüística, però oblidaven la realitat de la llengua viva i les necessitats de la cultura moderna. Els entrebancs foren superats per l'admirable talent sistematitzador del Mestre Fabra, que reeixí a codificar la llengua dotant-la d'una precisió i una flexibilitat realment magnífiques.

Acceptem tots els principis fabristes, però diferim en el grau de llur aplicació: Cap dialecte té dret a erigir-se en llengua literària, si bé el barceloní té dret a preponderar-hi, però ¿fins a quin punt? La llengua literària ha de beneficiar-se amb les aportacions lèxiques dels dialectes, si bé aquestes no han de ser il·limitades, però ¿el criteri de llur adopció ha de ser ampli o restringit? ¿I què cal fer amb la morfologia? Els problemes de la prosòdia és millor no plantejar-los per ara. La discussió no és, doncs, de principis i queda limitada al grau d'elasticitat en l'aplicació d'unes normes admeses per tothom. Per molta vehemència llatina que vullguem posar en la disputa, és evident que les divergències de criteri no podrien ser inconciliables.

Tots sabem que no tenim dret a fer trontollar la unitat de la llengua literària amb les nostres polèmiques; tanmateix, sóc dels qui consideren que no és cap crim de lesa pàtria procurar donar a la llengua literària una flexibilitat suficient perquè puguin adaptar-s'hi, sense violència, els escriptors regionals. Em sap greu haver de parlar en primera persona, però vull recordar que són prou els valencians que consideren excessiu el meu catalanisme, que m'acusen d'haver-me "venut" als catalans, i això que jo no he cobrat mai res, ni tan sols honors! Però aquell estat d'opinió existeix, i cal dominar-lo.

Tenim dret a l'optimisme, però. A València s'han fet grans progressos darrerament, més que no pas en l'extensió, a causa de les restriccions polítiques, en la puresa i en la intensitat. La qualitat artística i idiomàtica de les publicacions de Torre, supera d'un bon tros totes les de les editorials valencianes anteriors. Diversos escriptors valencians de la postguerra, són les principals figures que havem tingut a València de la Renaixença ençà; ara se'ls escolta a Barcelona no sols com a valencians sinó per llur mèrit propi. Pel que fa als lingüistes valencians, En Giner i En Colon són, potser, més regionalistes que jo, però també són tots dos fervorosos nacionalistes i, naturalment, fabristes convençuts. Ací a Mallorca em satisfà haver fet modificar molt les opinions polítiques i idiomàtiques d'En Villalonga (compareu la diferència de llenguatge que hi ha entre *La Novel·la de Palmira*, i la reedició de *Mort de Dama* tan inhàbilment mediatitzada); En Blai Bonet és més rebel a deixar-se aconsellar gramaticalment, però té més domini de la llengua.

És curiós que molts barcelonins tinguen idees tan falses sobre l'ambient literari de València. Molts creuen que no hi ha res a fer, que allò està perdut, castellanitzat tot irremeiablement. Uns altres, en canvi, troben tan natural i lògic i tan planer, que un escriptor valencià domine la llengua literària, com si es tractés d'un manresà, d'un vigatà, d'un gironí, d'un reusenc, o fins i tot d'un mallorquí.

Una coneixença directa i personal de l'estat real de la qüestió, sou molt pocs els prohoms del catalanisme que la teniu, i això que en aquests darrers anys s'han intensificat les relacions, gràcies en gran part a l'acció del Secretariat del DCVB i també al reconegut millorament de la qualitat artística dels joves escriptors valencians. Molts dels intel·lectuals barcelonins no han visitat mai València ni Mallorca, i d'altres només n'han rebut una impressió superficial; en tenen una idea falsa perquè només coneixen uns quants valencianistes i mallorquinistes, precisament els qui són catalanistes. I, encara, aquells barcelonins despistats, consideren insuficient el catalanisme dels altres, i exigint-los una subordinació incondicional, una abdicació completa, es neguen a escoltar-los cap suggerència; però estan sempre disposats, això sí, a escandalitzar-se davant de qualsevol petita imperfecció, o bé, cosa que és pitjor, adopten una actitud de condescendència gens dissimulada, que pretén ser indulgent però que és només indiscriminadora, la qual arribaria a desmoralitzar-nos si el nostre catalanisme no tingués l'origen precisament en l'amor a València.

Trobe molt convenient aconsellar als escriptors valencians i balears que preferesquen els mots meridionals i insulars a llurs sinònims del Principat, puix que aquest regionalisme lèxic no fa més que enriquir i matisar la unitat de la llengua; vós mateix, com a bon filòleg, us complaeu sovint a expressar el detall del lloc de naixença i d'educació de l'autor en els textos de què us serveix en els vostres estudis de geografia lèxica. El vocabulari regional, per diverses raons ben explicables, està menys representat dins el *Dicc. Fabra* que el barceloní; però quan En Moll recomana als mallorquins que no bandegen llurs mots genuïns _no els vulgarismes dialectals_, encara que no figuren en el Fabra, jo sé positivament que no vol significar res més que la substitució del lèxic insular pel barceloní és impropedent, i em sembla injust atribuir a En Moll el perjudici de pensar que puga haver-hi hagut cap suplantació fraudulenta.

És evident que totes aqueixes actituds desdenyoses no obeeixen pas a mala voluntat sinó a deficiències d'informació, i per això és que en una carta anterior, replegant un comentari vostre als costums americans, us parlava de la conveniència d'intensificar _quasibé podria dir d'iniciar_ el diàleg entre els qui ens dediquem a l'estudi de la nostra benllogada i soferta llengua. M'he sentit personalment molt afalagat perquè em considereu digne de proposar-me col·laborar en les faenes de l'I.d'E.C.; no seré jo qui us pose cap condició, però tanmateix, dubte molt que la vostra proposta puga prosperar.

Em faig perfectament càrrec del que dieu sobre la impossibilitat de consultar molta gent abans de dictar una norma, i més tractant-se de meridionals que som sempre tataners. No obstant vull aclarir una cosa, perquè m'atribuïu una pregunta que en realitat no vaig fer. En la meua lletra del 10 de juny proppassat, em planyia perquè no haguéssim estat *assabentats* de les decisions preses en matèria ortogràfica, les quals, tanmateix, apareixeran en el DCVB puix que ens les havem procurades indirectament (un exemple: en el mot *enciam*, nosaltres havíem preferit sempre aquesta grafia, però per tal que no ens titllessen de dissidents vam respectar la forma *ensiam* de la 1ª ed. del Fabra Dicc., perquè quan en publicàrem el fascicle corresponent, encara no ens havia arribat la notícia de la correcció ortogràfica). Ara bé, jo mai no he gosat demanar tenir l'honor de ser consultat per ningú, car crec que això fóra una injustificada vanitat per part meua; em limitava simplement a doldre'm que no s'hagués fet partícip al DCVB d'una atenció que es va tenir amb diverses editorials catalanes.

Vaig rebre les pessetes del Sr. Alcàntara, i us n'estic molt agraït. Espere que vindreu aviat a Mallorca segons em prometéreu; desitge però, que no sia aquest mes de gener, puix he d'anar a València a explicar el primer curset a la càtedra de "Llengua i cultura valenciana" de la Facultat de Filosofia que ha estat creada suara, i de la qual m'han nomenat regent. El mes de febrer és el de la florida dels ametlers.

Us desitja, a vós i a la vostra muller, tota classe de felicitats en començar l'any nou, el vostre devot

Manuel Sanchis Guarner

3. Carta de Manuel Sanchis Guarner a José M. García Lahiguera (2-I-1974)

(ed. S. Cortés 2005: 311-313)

València, 2 de gener de 1974

Excel·lentíssim i Reverendíssim senyor:

Des de la constitució a Barcelona de l'única Comissió interdiocesana per als textos litúrgics en la nostra llengua, en vam ser anomenats assessors laics diversos lingüistes professionals: Pere Bohigas, president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Antoni Badia, catedràtic de la Universitat de Barcelona, Francesc de B. Moll, director del *Diccionari Català-Valencià-Balear* en representació de les diòcesis de les Illes Balears, i el que subscriu en representació de les diòcesis de València i de Sogorb-Castelló.

He tingut l'honor i la satisfacció d'assistir a diverses reunions i he tingut contacte epistolar freqüent amb la susdita Comissió. Per aquesta col·laboració estic familiaritzat amb el mètode de treball de tal Comissió, que té la confiança omnímoda de la Jerarquia respecte a la seua missió, i la qual resol per majoria les inevitables divergències de criteri. De fet, al criteri dels senyors Bisbes, tan sols han estat sotmeses les proposicions de molta importància, com, per exemple, les fórmules sacramentals. Fins i tot puc manifestar que sé que els textos són presentats a l'aprovació de la Congregació per al Culte vaticà, quan ja han passat per la linotípia, tot just abans d'imprimir-los.

Com bé sap V. E. Rvdma. a instància dels valencians i dels mallorquins s'obtingué una autorització verbal del cardenal Lercaro, per a introduir en el text únic català petites modificacions per tal d'adaptar-lo a les modalitats regionals lingüístiques de Mallorca o de València, però sempre procurant que la llengua litúrgica fos acostada a la dels escriptors clàssics i no menys noble que la usada pels literats actuals, és a dir, evitar que la llengua de la Litúrgia patira de les corrupcions del parlar valencià col·loquial, emprat en certa infraliteratura fallera o sainetista.

La tasca de dignificació de la llengua literària a València ha estat laboriosa i gens fàcil, però actualment ja s'hi han fet progressos molt importants, especialment en els últims vint-i-cinc anys. L'any 1949 [sic] vaig publicar una *Gramàtica*, que havia estat escrita l'any 1942 i pensant en la problemàtica anterior al 1936. Segons és sabut, hi hagué en l'endemig uns anys de silenci gairebé total de les lletres autòctones.

Però en reprendre la publicació de llibres en la nostra llengua, les editorials Torre i Lletres Valencianes, l'any 1945, ja van donar una important i molt lloable passa endavant cap a la normalització idiomàtica, segons la pauta de Pompeu Fabra. D'aleshores ençà, totes les publicacions valencianes —amb l'única excepció del Sr. Bayarri— han seguit la mateixa línia de dignificació. En aquesta llengua literària fou publicat l'*Euclògi-Missal* de Mn. Vicent Sorribes l'any 1951, i han escrit tots els seus llibres el Sr. Adlert i el Sr. Casp i no cal dir-ho, el Sr. Valor i Ferrer Pastor, els altres membres de la Comissió. En l'actualitat és la usada unànimement per la premsa periòdica i per les Editorials valencianes tant les que estan en activitat —L'Estel, Lo Rat Penat, Tres i Quatre, Gorg, Albatros—, com les ara inactives —Sicània, Torre, Concret—.

El Sr. Adlert declarà en la tempestuosa reunió de la Comissió interdiocesana de la Prov. Eclesiàstica Valentina que es celebrà en el meu domicili el 27 de Novembre del 1973, que en comptes de les normes gramaticals de Torre que havien estat emprades per nosaltres en la preparació dels textos valencians de la litúrgia, ell propugnava que usàssem les de la *Gramàtica* de Sanchis Guarner.

A part de la incongruència que precisament, el Sr. Adlert amb el Sr. Casp, dirigia l'editorial Torre, la normativa de la qual ell ara rebutja, hi ha el fet que les normes de la meua *Gramàtica* per ell adduïdes, jo les havia donades com a subsidiàries per a una situació sòcio-lingüística —la del 1936—, ara totalment superada; és a dir, que el Sr. Adlert proposa per a la litúrgia una llengua poc literària, d'una qualitat idiomàtica inferior a la que usen ara tots els escriptors valencians cultes i com l'empraven els Srs. Adlert i Casp quan publicaven llibres en llengua vernacla: és a dir, es tracta d'una actitud no sols desfasada sinó declaradament retrògrada.

Resumint: no crec de cap manera que la llengua litúrgica s'haja d'acostar a la de les Falles, la qual per altra banda cada any es dignifica més ;Què dirien, dins deu anys de nosaltres, si en 1974 empràvem encara el valencià en ús quaranta anys arrere? No voldria donar peu perquè una vegada més, poguessen els enemics de l'Església acusar-la d'endarreriment.

Em plau oferir-li el testimoni del meu respecte i devoció

Manuel Sanchis Guarner

4. Una codificació policèntrica, però convergent (Declaració del Departament de Lingüística Valenciana, signada per Manuel Sanchis Guarner, Antoni Ferrando, Alfons Guirau i Jaume Pérez Montaner i presentada al Congrés de Cultura Catalana. València, 1977)

(ed. de Fundació Congrés de Cultura Catalana, *Congrés de Cultura Catalana. Àmbit de Llengua*, València, 1977, pp. 1-8. Reproduïda a *Saó*, 64 (desembre, 1983), pp. 20-21)

Amb la reforma de Fabra es col·locaren els sòlids fonaments de la normalització gramatical catalana, vàlida, malgrat els dubtes i oposicions inicials, per a tot l'àmbit dels Països Catalans. Aquest esforç fou aturat malauradament per quaranta anys de dictadura i repressió, i avui ens trobem amb la tasca inel·ludible de caminar tots junts de nou cap a la normalització lingüística a tots els nivells.

No hi ha cap dubte de la distància existent entre la llengua literària i la familiar o col·loquial; distància que s'ha fet més palesa i s'ha agreujat d'ençà 1939. Però, tot i la gran abundància de castellanismes que inunden el llenguatge col·loquial, aquest és un fet viu i palpitant, que mostra una vegada més la voluntat de pervivència d'un poble i una cultura, malgrat el pes empobridor d'uns aparells estatals contraris al normal desenvolupament de la llengua i uns mitjans de comunicació —premsa, ràdio, cinema i televisió— castellanitzadors. I el mateix s'ha de dir respecte a la llengua literària, que, després de nombroses contrarietats i persecucions, s'ha pogut desenvolupar coherentment, assolint cotes estètiques inimaginables en una llengua marginada i sense protecció oficial.

Tenim així que dels tres nivells de llenguatge característics de qualsevol llengua de difusió normal —llenguatge literari, llenguatge *standard* i llenguatge col·loquial—, només el primer i el tercer tenen una vigència plena, amb totes les diferències dialectals, a l'àmbit lingüístic dels nostres països. Per aquest raó, el primer pas cap a la normalització lingüística deu partir de l'establiment i consolidació d'un *standard* català.

Entenem per *standard* el llenguatge intermedi entre el culte i el familiar; el nivell mínim de correcció que regularitze en certa manera el llenguatge de la premsa, publicitat, avisos i escrits comercials, el llenguatge de la ràdio, televisió, cinema, la comunicació verbal a un nivell neutre, allunyada tant del col·loquialisme i les parles estrictament comarcals com del llenguatge tècnic, científic o literari. No es tracta d'una uniformitat empobridora, ans d'uns llocs amples de convergència que possibiliten la normalització a llarg terme de tots els nivells de llenguatge i la fusió progressiva de la norma i el nivell *standard*.

Ens cal anar cap a un purisme idiomàtic, ideal que ja estava present a les darreries del segle XV a l'obra del poeta valencià Bernat Fenollar, *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, és a dir, "mots o vocables los quals deu esquivar qui bé vol parlar la llengua catalana". Contenen aquestes regles les paraules i formes rústiques que devien ser rebutjades, perquè, "entre les persones de bon ingeni o experiència, fàcilment se coneix dits vocables ésser d'Empordà, o d'Urgell o de Mallorca o de Xàtiva, o de les muntanyes o pagesívols, dels quals no acostumen usar los cortesans ne elegants parladors e trobadors", puix que es considerava que corresponia a les dues capitals, Barcelona i València, ser guies del purisme idiomàtic. El problema que avui se'ns planteja, però, no consisteix en l'oposició llenguatge rústic contra llenguatge urbà, sinó en la influència pertorbadora del llenguatge oficial de l'estat espanyol. Aquesta deu ser, doncs, la primera tasca, coincidint amb els consells de Fabra, que declarava: "Nosaltres, catalans, no desitjariem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i, enriquint-lo, procurar acostar-lo al valencià dels vostres grans escriptors medievals". [orig. = i de redreçar-lo i enriquir-lo, procurant]

Aquesta frase de Pompeu Fabra és avui de plena vigència i mostra amb claredat el camí a seguir: descastellanització de la llengua i enriquiment progressiu basat en l'acostament als clàssics, el que conduirà a la unitat lingüística catalana. Es tracta, doncs, de continuar amb una codificació policèntrica, en la qual puguen coexistir normes regionals amb petites variacions comarcals; una sistematització equilibrada que siga acceptada pels parlants com a pròpia, però que no signifiqui de cap manera una escissió de la llengua literària catalana. Ens cal, per tant, tenir en compte i aglutinar les tres tendències que, com observa R. LL. Ninyoles, es produeixen dins tot procés normalitzador: la tendència "autenticadora", l'èmfasi sobre el modernisme i el procés d'unificació cultural, sense oblidar alhora, com diu Fishman, que tot procés de normalització inclou certes renúncies col·lectives.

Tal com ha comentat Ramon Cerdà ["L'estructura vocàlica del català comú modern", *Estudis Romànics* XII, 1963-1968, pàg. 66], "el català comú s'ofereix com una tendència fluctuant vers la unificació de les diferents variants 'acurades' a cascun dels indrets geogràfics primaris... a l'entorn dels nuclis culturals de Barcelona, València i Ciutat de Mallorca, dels quals el primer es mostra molt més prepotent".

Al País Valencià la norma gramatical no la pot donar en absolut la capital, perquè cal no oblidar que el valencià, com el català en general, ha estat ací restaurat, es parla poc i amb molta impuresa. No es tracta, però, de propugnar un *sermo rusticus* en lloc d'un *sermo urbanus*, ni tampoc de ressuscitar arcaïsmes, pecat en què van caure no pocs escriptors de la Renaixença. Ja havia proclamat Pompeu Fabra que "l'ideal que perseguim no és la resurrecció d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera". No es pretén de ruralitzar ni de retrotraure l'idioma, sinó que aspira simplement a cercar una pauta ideal basada en les parles comarcals menys contaminades i més coherents, i suplir-les amb recursos de la llengua dels escriptors clàssics.

Tota programació pública està condicionada per factors històrics, públics i àdhuc econòmics, i, sens dubte, l'aspiració a un "català comú" com a producte d'un nivell de normalització i anivellament lingüístic ha de ser el resultat d'una planificació cultural. I, segons comenta el propi Cerdà, tal consideració "es fonamenta més aviat sobre la consciència col·lectiva dels parlants, que no pas sobre la realitat actuals dels dialectes, puix que sens dubte aquella és, com a conjectura, molt més determinant en la sort del futur anivellament lingüístic de tot el domini".

Així, en fonologia cal rebutjar el "parlar apitxat" del sector central del País, que, per haver perdut el fonemes /z/, /dz/, /dg/ i /v/, és un empobriment prosòdic que dificulta poderosament l'aprenentatge de l'ortografia. És a dir, una persona de la ciutat de València acceptarà sense resistència que la paraula *convent* es pronuncie [kom-vént] en lloc de [kombént] del seu valencià "apitxat", però rebutjarà generalment amb energia la pronunciació barcelonina [kumbén].

Per l'altra banda, no hi ha cap raó política que justifique la supressió de l'accent valencià, és a dir, la seua fesomia prosòdica, i sí moltes a favor de la seua conservació. Conservar també el sistema fonològic del valencià, tant en aquells aspectes comuns al català occidental com en les particularitats que el diferencien, com la conservació de la -r final, l'articulació labiodental de la v, el manteniment de la -t final darrere n o l. I en morfologia, la desinència -e de la primera persona singular del present d'indicatiu de la primera conjugació (*cante*); les desinències -e, -es, -e, -en en el present de subjuntiu de la primera conjugació i -a, -es, -a, -en de la segona i tercera; o en les formes anomenades incoatives del segon tipus de la tercera (*servir*) el paradigma -ix en lloc de -eix.

És obvi que a la llengua literària moderna catalana deu entrar el lèxic de totes les comarques de l'idioma, sense caure en castellanismes ni deformacions dialectals, sempre que es tracte de lexemes d'àrees no excessivament reduïdes. És convenient fins i tot que els escriptors valencians facen ús preferent de les seues paraules regionals (com és el cas d'*espill*, *eixir*, *fadrí*, *esquallar*, etcètera) de noble origen llatí. De fet, alguns escriptors moderns s'han delectat a reproduir la riquesa lèxica de les parles comarcals, com Josep Pasqual Tirado, Joaquim Amo i Enric Valor i Vives, el que contribueix a l'enriquiment del corpus lèxic català. Mantenir, doncs, els romanismes peculiars del valencià, els mossarabismes que sobrepassen l'àmbit purament comarcal i els nombrosos arabismes, que a la llarga poden contribuir, sempre que la llengua es descabdelle sense impositcions forasteres, a una major varietat estilística del català.

Mantenir avui les particularitats dialectals del valencià, i de les altres regions, sense barbarismes ni vulgarismes, no és anar contra la unitat gramatical de la llengua, sinó contribuir a una flexibilitat enriquidora. Ultra el text de Fabra mencionat abans, que recomanava als valencians un camí inductiu en lloc d'una submissió incondicional, i cal dir que seria una gran ofensa a la memòria del mestre atribuir-li el caràcter d'oportunisme insincer, hi ha el fet que al *Diccionari General*, amb prou freqüència, admet Fabra la duplicitat de formes, com *nàixer/néixer*, *arrancar/arrencar*, *llançar/llençar*, *doldre/doler*, *ser/ésser*, *seu/llur*, *dèsset/disset*, *dènou/dinou*, etc.

Seguint aquest mateix criteri liberal i integrador, Joan Coromines ha dit: "A la llarga, les dualitats gramaticals poden aprofitar-se per a enriquir l'idioma o establir-hi distincions ideològiques útils. Contra l'actitud lingüística unitarista dels castellans i els francesos, tinguem en compte que llengües com l'anglès, el rus i l'italià, presenten un sistema gramatical i lèxic molt més flexible, codificat molt menys estrictament, en el qual regna una actitud més liberal davant les dualitats lingüístiques. ¿I per què no preferiríem aquesta actitud liberal en la nostra llengua?"

Considerem molt convincents i gairebé decisives les raons que al·lega Coromines: "No seria pas el poble català el que sortiria guanyant si volíem abolir tots els casos de dualitat lingüística. Com més prohibicions de llenguatge hi hagi, més gramàtica haurà d'aprendre l'home comú per a poder escriure en català, i no convé a una llengua amenaçada com la nostra que aquest pes augmenti més del que cal. Tampoc no hi guanya l'escriptor, per a qui la varietat d'expressió potser sempre útil".